

Hvilke bakenforliggende faktorer vurderer ungdommer som har falt utenfor videregående opplæring som grunn for frafallet?

En kvalitativ forskningsstudie med intervju av ungdommer som har falt ut av videregående opplæring.

MARTE HANEFERD

VEILEDERE

Migle Helmersen
Eirik Abildsnes

**ME-516 Masteroppgave i folkehelsevitenskap
Universitetet i Agder, 2021/2022**

Fakultet for helse- og idrettsvitenskap
Institutt for ernæring og folkehelse

Forord

Arbeidet med denne studien har vært spennende, krevende og lærerik. Valget av tema ble fort besluttet da jeg syns det er utrolig spennende med bakenforliggende faktorer, og hvordan de påvirker oss. Ungdom og frafall i videregående opplæring er en viktig og samfunnsnyttig tematikk.

Aller først vil jeg takke ungdommene som stilte til intervju. For deres åpenhet og engasjement rundt tema. Uten dere ville ikke arbeidsprosessen vært den samme! Jeg vil også takke Stian på Jobbskolen for din positivitet og velvilje.

En stor takk til mine to kunnskapsrike og støttende veiledere, Mingle Helmersen og Eirik Abildsnes. Dere har virkelig vært til inspirasjon, motivasjon og hjulpet meg til å få bredere faglig innsikt.

Avkobling med strikkekvelder sammen med venninner og hos mormor har vært til stor glede under prosessen, så tusen takk til dere.

Jeg vil også takke både foreldre og steforeldre for god støtte og oppmuntring. En spesiell takk ønsker jeg å rette til min tålmodige samboer. Nå får jeg endelig mer tid til dere!

Kristiansand, mai 2022

Marte Haneferd

Sammendrag

Bakgrunn: Frafall i videregående opplæring bidrar til økte sosiale ulikheter og marginalisering. Dette er en stor folkehelseutfordring for enkelt mennesket og samfunnet som helhet. Tidligere forskning har lagt til grunn at et av de viktigste tiltakene for å fremme god helse gjennom generasjoner er å forhindre at mennesker faller ut av skole og arbeidsliv. For å kunne forhindre at ungdommer faller ut av videregående opplæring er det hensiktsmessig å ha kunnskap om de bakenforliggende faktorene.

Problemstilling: Hvilke bakenforliggende faktorer vurderer ungdommer som har falt utenfor videregående opplæring som grunn for frafallet?

Metode: Det er gjennomført kvalitative dybdeintervjuer med syv ungdommer som ikke har fullført videregående opplæring. Analyseprosessen er utført ved hjelp av systematisk tekstkondensering og NVivo er benyttet som digitalt hjelpemiddel.

Resultater: Funnene viser at bakenforliggende årsaker til frafall i videregående opplæring er komplekst sammensatt, der det er mange ulike faktorer som er med på å bidra. Hovedårsakene var knyttet til psykisk helse, opplevelse av mestring, relasjonell støtte og tilhørighet til nærmiljø.

Konklusjon: Det er tydelig at årsakene til frafall i videregående opplæring er komplekse. Det er mye som har betydning for om ungdommer fullfører videregående opplæring eller ikke. Informantene understreket at selv om de hadde falt fra videregående opplæring, og opplevd store livsutfordringer med tanke på oppvekst og skolegang, så hadde de aller fleste fortsatt drømmer om å lykkes i samfunnet og så positivt på fremtiden.

Nøkkelord: Ungdom, bakenforliggende faktorer, frafall i videregående opplæring, NEET, den sosiale helsemodellen.

Abstract

Background: Students dropping out from upper secondary school contribute to increased social inequalities and marginalization. This is a major public health challenge for individuals and society as a whole. Previous research has indicated that an important measure to promote good health across generations is to prevent people from dropping out of school and working life. In order to prevent young people from dropping out of upper secondary school, it is important to have knowledge of the underlying factors.

Key question: What underlying factors do young people who have dropped out of upper secondary school consider as the reason for dropping out?

Methods: Qualitative in-depth interviews have been conducted with seven young people who have not completed upper secondary education. The analysis process is performed using systematic text condensation and NVivo is used as a digital aid.

Results: The findings show that the underlying factors of dropouts in upper secondary school are complex, with many underlying factors contributing. The main reasons were related to their mental health, experience of coping, relational support, and belonging to the local community.

Conclusion: It is clear that the reasons for dropout in upper secondary school are complex. There is a lot that matters whether young people complete upper secondary school or not. The informants emphasized that even though they had dropped out of upper secondary school and experienced major life challenges regarding upbringing and schooling, most people still had dreams of succeeding in society and were optimistic about the future.

Keywords: Youth, underlying factors, dropouts in upper secondary school, NEET, the social model of health.

Innholdsfortegnelse

Forord.....	2
Sammendrag	3
Abstract	4
1.0 Innledning	7
1.1 Bakgrunn for tema	9
1.2 Begrepsavklaringer og avgrensinger	11
Oppgavens oppbygging.....	12
2.0 Tidligere forskning	14
2.1 Neet-gruppen	14
2.2 Risikofaktorer og konsekvenser av NEET-status.....	16
2.2.1 Helse og livskvalitet	17
2.2.1.1 Psykisk helse.....	17
2.2.2 Relasjonell støtte	19
2.2.3 Sosioøkonomisk status og helse.....	20
2.3 Frafall i videregående opplæring	22
3.0 Teoretisk forankring.....	24
3.1 Den sosiale helsemodellen.....	24
3.1.1 Individuelle livsfaktorer	26
3.1.2 Sosiale nettverk.....	31
3.1.3 Inkluderende lokalmiljø.....	32
4.0 Metode	33
4.1 Valg av metode	34
4.2 Utvalg	36
4.3 Forskerrollen og forforståelse.....	37
4.4 Etiske overveielser	38
4.5 Gjennomføring av datainnsamling og oppbevaring av data.....	40
4.6 Transkribering	41
4.7 Dataanalyse	41
4.8 Validitet og reliabilitet.....	42
4.8.1 Validitet	43
4.8.2 Reliabilitet	43
5.0 Presentasjon av funn.....	45
5.1 Angst som forklaring.....	45
5.2 Mestring	46
5.3 Familiesituasjon	47

5.4 Trivsel og sosial fungering i relasjoner til jevnaldrende.....	49
5.5 Tilhørighet til nærmiljø.....	50
5.6 Forventninger fra samfunnet	51
6.0 Diskusjon	53
6.1 Psykisk helse og mestring.....	53
6.2 Relasjonell støtte.....	56
6.3 Nærmiljø.....	57
6.4 Samfunnsmessige forventninger	58
6.5 Studiens styrker	59
6.6 Studiens svakheter	61
7.0 Implikasjoner for praksis og videre forskning	63
8.0 Konklusjon.....	65
Litteraturliste.....	66
Vedlegg.....	71
Vedlegg 1: Informasjonsskriv	
Vedlegg 2: Plakat som ble hengt opp på Jobbskolen	
Vedlegg 3: Intervjuguide	
Vedlegg 4: NSD-godkjenning	
Vedlegg 5: COREQ-sjekkliste	

1.0 Innledning

Det å falle utenfor videregående opplæring har vist seg å føre til store konsekvenser for det senere liv. Det reduserer mulighetene til å få en jobb, øker sjansen for uføretrygd, bidrar til et voksenliv utenfor arbeidslivet og det har en innvirkning på dårligere levekår og helse for resten av livet (Dahl et al., 2014, s. 3; Hernes, 2010, s. 7). Man er i større risiko for å etablere livsmønstre og atferd som innebærer en stor belastning for både individet og samfunnet. Det kan for eksempel være rusmisbruk, kriminalitet og sykdomsfremkallende livsstil (Falch et al., 2009, s. 14). Utenforskap i samfunnet er ikke tilfeldig, men heller ikke forutbestemt. Ingen mennesker har den samme livshistorien. Når mennesker blir stående utenfor arbeid og utdanning kan det blant annet ha sammenheng med helseproblemer eller vanskelige oppvekstvilkår (Meld. St. 32 (2020-2021), s. 8).

Helsedirektoratet (2010) legger til grunn at et av de viktigste tiltakene for å fremme god helse gjennom generasjoner er å forhindre at mennesker faller ut av skole og arbeidsliv. Veien til myndiggjøring, arbeid og deltagelse i dagens samfunn går gjennom utdanning og kunnskap (Meld. St. 21 (2020–2021), s. 7). Det å kunne ha en jobb og være inkludert i et felleskap, er en viktig del av det som skal til for å skape et godt liv for de aller fleste mennesker (Meld. St. 21 (2020–2021), s. 7). Arbeidskraften er samfunnets viktigste ressurs. Grunnet for velferden legges gjennom befolkningens arbeid, og det må derfor legges til rette for høy yrkesdeltaking (Meld. St. 46. (2012-2013), s. 6).

Den norske/skandinaviske velferdsmodellen som er basert på «arbeidslinja» står sentralt i arbeids- og velferdspolitikken. Den skal bidra til at det føres en aktiv politikk for høy yrkesdeltagelse, at arbeidslivet legger forholdene til rette for å hindre utstøting og at det skal lønne seg å arbeide (Meld. St. 46. (2012-2013), s. 9). Det skal legges til rette for at alle som ønsker det, kan komme i arbeid gjennom utdanning, opplæring og aktiv arbeidsmarkedspolitikk (Meld. St. 46. (2012-2013), s. 9). Informantene til denne studien er rekruttert gjennom Jobbskolen i Kristiansand. Jobbskolen er et tiltak under Arbeids- og velferdsforvaltning (NAV). Det bygger på et løpende og tett samarbeid mellom NAV Kristiansand, Agder fylkeskommune og Kristiansand kommune (Jentoft et al., 2019, s. 4). Det er et tiltak for ungdom som av ulike grunner ikke har fullført videregående skole, eller skaffet seg et tilstrekkelig fundament for videre skolegang eller arbeidslivspraksis (Jentoft et al., 2019, s. 7). Det som skiller Jobbskolen fra den vanlige skolen er at Jobbskolen er ment til

å være et sosial-pedagogisk tiltak for å styrke ungdommers evne til å håndtere de utfordringene livet har gitt dem, og med sitt utgangspunkt og ressurser, finne strategier for å mestre hverdagslivet og et utdannings-, eller arbeidsløp videre (Jentoft et al., 2019, s. 6).

Hensikten med studien er å få kunnskap om de bakenforliggende faktorene til frafall i videregående opplæring. Hvorfor er det slik at noen faller lettere ut enn andre? Det å få en dybde og innsikt fra ungdommene vil hjelpe til å forstå de utfordringene vi står ovenfor i dagens samfunn. Det er derfor valgt et kvalitativt design som retter seg mot ungdommenes egne opplevelser og deres tanker rundt tema.

Problemstillingen til denne studien er:

«Hvilke bakenforliggende faktorer vurderer ungdommer som har falt utenfor videregående opplæring som grunn for frafallet?»

1.1 Bakgrunn for tema

Tall fra Statistisk sentral byrå (SSB) viser at andelen som har fullført videregående opplæring i løpet av tidsrommet 2014-2020 er 79,6% (Statistisk sentralbyrå, 2021). Sammenlignet med 2006-2012 så dette en endring på 7,6%, som vil si at det er en positiv økning av fullføringsgrad (Statistisk sentralbyrå, 2021). Men det at så godt som 20% av dagens ungdom ikke fullfører videregående opplæring har store konsekvenser, både for samfunnet og den enkelte. Frafall i videregående opplæring bidrar til økte sosiale ulikheter og marginalisering. Tallene viser også at nesten halvparten av de som falt utenfor videregående opplæring i 2012, kom seg tilbake til arbeid eller utdanning året etter. Men blant de som ble værende utenfor over lengre tid, var det en klar overvekt av unge med helseutfordringer og uten videregående opplæring (Fedoryshyn, 2019).

Formålet med *Lov om folkehelsearbeid (folkehelseloven)* er å bidra til en samfunnsutvikling som fremmer folkehelse og utjevner sosiale helseforskjeller. Det norske folkehelsearbeidet skal fremme befolkningens helse, trivsel, gode sosiale og miljømessige forhold og bidra til å forebygge psykisk og somatisk sykdom, skade eller lidelse (Folkehelseloven, 2011).

Sett i et folkehelseperspektiv så er sosial ulikhet i helse en veldokumentert utfordring i Norge og de fleste andre land (Dahl et al., 2014; Helsedirektoratet, 2010; Sosial- og Helsedirektoratet, 2005). I folkehelse rapporten fra Folkehelseinstituttet i 2014 ble det gjort rede for at det er store helseforskjeller i Norge og spesielt innad i *utdanningsgruppene* (Folkehelseinstituttet, 2014). Arbeidet mot sosial ulikhet i helse handler om å bidra til at alle sosiale lag skal kunne oppnå samme levealder og ha like god helse (Helsedirektoratet, 2005, s. 8). I rapporten *Anbefalte tiltak mot sosiale ulikheter i helse* utgitt av Helsedirektoratet blir det påpekt at målet er å sørge for en god skolegang og at flest mulig gjennomfører videregående opplæring. Det vil virke positivt inn på levekår og forebyggende på helseproblemer senere i livet (Helsedirektoratet, 2010, s. 10).

Videregående opplæring i Norge er ikke en plikt, men en opplæringsrett, og det er svært mange som velger dette løpet hvor stadig flere gjennomfører. Nesten fire av fem elever gjennomfører videregående opplæring, enten med studie- eller yrkeskompetanse i løpet av fem til seks år (Frøyland et al., 2022, s. 45). Nøkkelen til fast ansettelse og deltakelse i dagens samfunn går gjennom utdanning og det er derfor et stort problem når betydelig antall elever

av hvert årskull enten slutter tidlig eller ikke klarer videregående opplæring (Markussen et al., 2011).

1.2 Begrepsavklaringer og avgrensinger

I oppgaven blir det fremstilt noen sentrale begreper som er hensiktsmessige å definere:

Bakenforliggende faktorer: I oppgaven brukes begrepet om faktorer som: Psykisk helse, familiebakgrunn, og demografiske kjennetegn. Det vil si faktorer som henger sammen med den undersøkte årsakskjeden, uten å gå direkte inn i den.

Videregående opplæring: «Ungdom som har fullført grunnskole eller tilsvarende opplæring, har etter søknad rett til tre års heltids videregående opplæring» (Opplæringslova, 1998).

Videregående opplæring skal føre til at elever som fullfører skal få en formell studiekompetanse, yrkeskompetanse eller grunnkompetanse. For å få studiekompetanse må man ha fullført og bestått tre år i den videregående opplæringen. Yrkeskompetanse innebærer elever som går yrkesfag eller fagopplæring. Fagopplæringen omfatter normalt to års opplæring i skolen og ett eller to år i en bedrift (Opplæringslova, 1998).

Frafall: Frafall kan defineres som elever som ikke fullfører videregående opplæring. Man kan skille mellom to ulike grupper elever som har falt fra. Den første gruppen er elever som faller fra utdanningen uten å fullføre alle årene i videregående opplæring. Den andre gruppen består av elever som gjennomfører alle årene som forventes av dem i videregående opplæring, men ikke består avsluttende eksamen eller fag gjennom skoleløpet (Markussen et al., 2011).

NEET: Begrepet fra engelsk står for «Young people who are Not in Employment, Education or Training» (Social Exclusion Unit, 1999). Direkte oversatt til norsk «unge mennesker som verken er i arbeid, utdanning eller opplæring».

Sosioøkonomisk status/sosial status: Indikator som beskriver systematiske forskjeller i helsetilstanden og som følger sosiale og økonomiske kategorier, særlig yrke, utdanning og inntekt (Helsedirektoratet, 2018).

Avgrensingene som er gjort i denne studien er at informantene skulle være mellom 16 og 25 år og ikke ha fullført videregående opplæring. Målet var å få en lik fordeling av jenter og gutter.

Oppgavens oppbygging

Oppbyggingen i kapittel 2.0 Tidligere forskning, 3.0 Teoretisk forankring, 5.0 Presentasjon av funn og 6.0 Diskusjon er bygd opp på bakgrunn av Dahlgren og Whiteheads *sosiale helsemodell* hvor man starter med individet i midten, for så å bevege seg videre utover til de neste lagene.

Kapittel 2.0 Presenteres tidligere forskning som er gjort på området med frafall i videregående opplæring. Hovedpunktene i dette kapittelet er NEET-gruppen og frafall i videregående opplæring.

Kapittel 3.0 Handler om den teoretiske forankringen i oppgaven. Her presenteres hovedteorien som er Dahlgren og Whiteheads *sosiale helsemodell* som er utgangspunktet for videre analyse. Samt en gjennomgang av de individuelle faktorene. Under mestring blir det presentert to modeller. Antonovsky sin salutogene modell og Banduras sosial kognitiv teori. Det blir også presentert en gjennomgang av sosiale nettverk og inkluderende nærmiljø.

Kapittel 4.0 Her blir det gjort rede for studiens metode og selve forskningsprosessen. Metoden er utført i henhold til COREQ-sjekkliste for kvalitative undersøkelser (vedlegg nr.5).

Kapittel 5.0 Beskriver studiens funn. Her blir resultatene av intervjuene med ungdommene presentert uten diskusjon.

Kapittel 6.0 Er studiens diskusjonskapittel. Diskusjonen handler om de ulike hovedelementene som kom frem i studiens funn, de blir knyttet opp til tidligere forskning og den teoretiske forankringen. Avslutningsvis blir det gjort rede for studiens styrker og svakheter.

Kapittel 7.0 Inneholder redegjørelse om implikasjoner for praksis og videre forskning.

Kapittel 8.0 Består av en oppsummerende avslutning og konklusjon.

Litteraturen som er brukt gjennom denne oppgaven presenteres i en litteraturliste. Det er brukt EndNote som kildeverktøy og jeg har behandlet kildene i henhold til forskrift APA 7th-

Kildekompassets retningslinjer. Avslutningsvis i denne oppgaven er alle vedlegg lagt inn. De er merket med nummer og egen overskrift.

2.0 Tidligere forskning

Dette kapitlet omhandler tidligere forskning som er gjort på området. Det innebærer en beskrivelse av NEET-gruppen, risikofaktorer og konsekvenser av NEET-status og til slutt en kort gjennomgang av frafall i videregående opplæring.

2.1 Neet-gruppen

Young people who are Not in Employment, Education or Training (NEET) et vidt begrep som brukes når man skal beskrive populasjonen av unge som står utenfor arbeid, utdanning og opplæring. Begrepet brukes i hovedsak for aldersgruppen 15-29 år (Eurofound, 2012). Andre begrep som brukes i Norge og går under samme betydning er blant annet «ungt utenforskap», «unge i risiko» og «drop-outs». Mange ungdommer føler seg fremmedgjort når de defineres med slike ord, de føler seg stemplet som et problem som systemet må fikse (Sommer, 2016).

NEET som begrep har blitt kritisert for å «ta alle under ett». Det er et vidt begrep for en heterogen gruppe, som omfatter flere undergrupper med helt ulike kjennetegn og behov, årsaker, motivasjon og graden av sårbarhet (Fyhn et al., 2021, s. 9). Per definisjon så er det ingen forskjell på de som tar seg et friår etter fullført videregående opplæring og de som har falt ut helt siden grunnskolen og aldri vært i jobb. Det er imidlertid en klar forskjell mellom de som er registrert arbeidsledige og inaktive i korte perioder i forhold til de som representerer en mer sårbar gruppe som står i fare for et langvarig utenforskap (Fyhn et al., 2021, s. 9).

European Foundation for the Improvement of Living and Working Conditions (Eurofound) har foreslått en grov to-delning av de unge som *er i en sårbar situasjon* og de som *ikke er i en sårbar situasjon* (Eurofound, 2012, s. 57). Den ene gruppen består av de som *er i en sårbar situasjon* og inkluderer de som ikke er i arbeid, utdanning eller under opplæring, er i faresonen for marginalisering og mangler ofte sosial, kulturell og menneskelig kapital (Eurofound, 2012, s. 57).

Den andre gruppen som består av de som *ikke er i en sårbar situasjon* inkluderer også de som ikke er i arbeid, utdanning og under opplæring, men de er rike på kulturell, sosial og

menneskelig kapital. Til tross for at de er NEET's har de ingen eller liten risiko for marginalisering (Eurofound, 2012, s. 57).

Oppfølgingstjenesten (OT) er en fylkeskommunal tjeneste som skal følge opp ungdommer som har rett til opplæring, men som ikke er i arbeid eller opplæring (Utdanningsdirektoratet, 2022). Fylkene rapporterer inn data om oppfølgingstjenesten tre ganger årlig, i februar, juni og november (Utdanningsdirektoratet, 2022). Det er i denne studien tatt utgangspunkt i tall som er rapportert fra Agder. OT opererer med fem ulike statuskoder som angir hva som er ungdommens hovedaktivitet på rapporteringstidspunktet:

Ukjent aktivitet består av ungdommer som er tilmeldt OT, men som det foreløpig ikke er etablert noen kontakt med.

Under oppfølging og veiledning består av ungdommer som OT har etablert dialog med og gir oppfølging og veiledning, men som ikke er i gang med et konkret tiltak eller i en institusjon. I tillegg havner ungdom som har takket nei til tilbud om tiltak, eller der tiltak ikke har fungert, i denne gruppen.

I aktivitet består av ungdom som har kommet i aktivitet (skole, arbeid eller tiltak) etter at de ble registrert i OT.

Avklart består av flere statuskoder som angir at OT har vært i kontakt med ungdommen, men at ungdommen ikke trenger videre oppfølging av OT på tidspunktet. Det kan være ungdommer som er i militæret, er syke eller får oppfølging i institusjon.

Tilmeldt, men ikke i målgruppen består av statuskoder som viser hvor mange ungdommer som ble tilmeldt OT, men som det i ettertid viste seg likevel ikke var i OTs målgruppe. Dette er for eksempel ungdommer som OT avdekket gikk på privatskole eller jobbet.

Til denne studien er det tatt utgangspunkt i «unge i risiko» som er i aktivitet, målgruppen har ikke fullført videregående opplæring, men er i tiltak under NAV. Per Juni 2021 viser statistikken til OT at 347 ungdommer i Agder var i aktivitet, i November 2021 var 324, og i Februar 2022 var 404 i aktivitet (Utdanningsdirektoratet, 2022). Dette viser en tydelig variasjon gjennom året, det er flere i tiltak ved skoleårets slutt enn i skoleårets begynnelse.

2.2 Risikofaktorer og konsekvenser av NEET-status

Den norske rapporten til Fyhn og medarbeidere (2021) legger vekt på faktorer knyttet til demografiske kjennetegn, familiebakgrunn og sosioøkonomisk status som sentrale faktorer som er knyttet til risikoen for NEET-status. I annen rapport gjennomført av Organisasjon for økonomisk samarbeid og utvikling (OECD) *Investing in Youth: Norway 2018* ble det gjort rede for at det å ikke ha fullført videregående opplæring er den største og primære risikofaktoren til NEET-status (OECD, 2018, s. 9). Videre spiller også den fysiske og psykiske helsen en rolle, i tillegg til psykososiale faktorer som mobbing og relasjonelle faktorer (Fyhn et al., 2021, s. 22). Tall fra OTs rapport viser at i Februar 2022 var det 1 207 ungdommer i Norge registrert som syk/i institusjon (Utdanningsdirektoratet, 2022).

Det å være NEET i tidlig voksen alder kan ha alvorlige konsekvenser for senere arbeidsdeltakelse og tilknytning til arbeidslivet, både på kort og lang sikt (Eurofound, 2012; OECD, 2018). Forskning har vist at det fører med seg en rekke konsekvenser i voksen alder, som lavere fremtidig lønn og «scarring effects» som den unge som har vært NEET bærer med seg et «arr» som preger den økonomiske fremtiden (Eurofound, 2012, s. 8; Fyhn et al., 2021, s. 10). Dette tyder på at tidlig utenforskap representerer dermed i noen tilfeller at man resten av livet har lavere inntekt og eksponeres for de negative effektene arbeidsledighet har på helse og velvære (McKee-Ryan et al., 2005; Paul & Moser, 2009).

Det å være NEET har ikke bare alvorlige konsekvenser for individet, men også for samfunnet som helhet. *Perspektivmeldingen 2021* som drøfter viktige utfordringer for norsk økonomi er tydelig: offentlige utgifter vil snart øke raskere enn offentlige inntekter (Helsedirektoratet, 2022, s. 3). Velferdsbehovene blir større enn samfunnet klarer å levere. En befolkning med høy sysselsetting og god helse er et premiss for bærekraftig samfunnsutvikling og for at helse- og velferdstjenestene skal kunne opprettholdes på tilsvarende nivå som i dag (Helsedirektoratet, 2022, s. 3).

En rapport gjennomført av Falch og medarbeidere på oppdrag av Kunnskapsdepartementet. Analyserte kostnader av frafall og forsinkelser i videregående opplæring. Her fant de at frafall i videregående opplæring har potensielle virkninger for samfunnet via en rekke kanaler (Falch et al., 2009, s. 13). Dette innebærer i hovedsak at utdanningsnivå og ferdigheter påvirker

inntekt, trygder, stønader og andre kostnader (Falch et al., 2009, s. 13). Det er betydelig potensiale for samfunnsøkonomisk gevinst ved å redusere frafall og forsinkelser i videregående opplæring. Hvis man reduserer frafall og forsinkelser med en tredjedel i forhold til dagens nivå gir det samfunnsøkonomiske besparelser på om lag seks milliarder kroner for hver kohort (Falch et al., 2009, s. 8)

Når produktiviteten til den som faller fra videregående opplæring blir lavere enn den ellers ville vært, blir inntektsnivået lavere. Dette innebærer et tap for samfunnet i den forstand at samlet produksjon og inntekten blir lavere enn den alternativt kunne vært (Falch et al., 2009, s. 14).

2.2.1 Helse og livskvalitet

Ungdom som er NEET har en høyere sannsynlighet for negativ helseatferd sammenlignet med jevnaldrende som går på videregående opplæring (Stea et al., 2019).

Forskning har vist at unge Norske NEET's har seks ganger større sjanse for å føle seg deprimert og ni ganger større risiko for å rapportere dårligere helse. Dette er høyere verdier enn gjennomsnittet ellers i den Europeiske Union (EU) (OECD, 2018, s. 9). Psykiske helseproblemer er sterke risikofaktorer for skolefravall, svak tilknytning til arbeidsmarkedet, tidlig uførhet og bruk av sosialhjelp (McKee-Ryan et al., 2005; OECD, 2018, s. 9; Paul & Moser, 2009). Lav utdanning kombinert med psykiske helseplager utgjør en stor risiko for frafall i videregående opplæring, noe som igjen senere kan føre til utenforskap (OECD, 2013). Lav utdanning kombinert med psykiske helseproblemer innebærer en høy risiko for frafall i videregående opplæring, som igjen senere kan føre til utenforskap (OECD, 2013).

2.2.1.1 Psykisk helse

World Health Organization (WHO) definerer psykisk helse slik:

«Mental health is a state of well-being in which an individual realizes his or her own abilities, can cope with the normal stresses of life, can work productively and is able to make a contribution to his or her community» (World Health Organization, 2018).

Den psykiske helsen påvirker menneskers livskvalitet og livsglede, og har dermed store omkostninger for enkeltpersoner, familier og samfunnet som helhet. Det er særlig yngre mennesker med psykososiale vansker som har dårligere livsvilkår enn resten av befolkningen (Andersen, 2018, s. 13). For ungdommer som sliter med den psykiske helsen så kan det være en risikofaktor for NEET, men det kan også være en konsekvens av å være i NEET-gruppen.

Psykiske lidelser og plager utvikler seg i et sammensatt samspill mellom de genetiske og miljømessige faktorene. Grovt sett så kan man si at psykisk helse er et resultat av spillet mellom individuelle egenskaper og beskyttelsesfaktorer og risikofaktorer i miljøet (Helsedirektoratet, 2017). Dette vil i hovedsak si at beskyttelsesfaktorene mot og risikofaktorene for å utvikle psykiske plager og lidelser er både preget av det individuelle mennesket men også det miljøet man lever i (Helsedirektoratet, 2017).

Noen av faktorene som påvirker den psykiske helsen hos ungdommer er sosioøkonomisk status, foreldrenes psykiske helse og rusmisbruk, forholdet man har til foreldrene sine, skilsmisse hos foreldre, mestringsstrategier, flyktningstatus, integrering i nabolaget og på skolen, traumer og graden av sosial støtte (Helsedirektoratet, 2017). Personer med et svakt sosialt nettverk har oftere psykiske plager enn andre. Dette skyldes ofte at folk med slike vansker trekker seg unna andre mennesker, eller skyves ut av et sosialt fellesskap (Mæland, 2021, s. 204). Psykiske helse problemer er hovedgrunnen for at ungdom blir uføretrygdet (OECD, 2018, s. 45).

Ungdom som kommer fra et hjem med høy sosioøkonomisk status rapporterer oftere om bedre helse og mindre psykiske plager enn ungdommer som kommer fra et hjem med lav sosioøkonomisk status (Bakken et al., 2016). Det blir også rapportert om betydelig lavere livstilfredshet enn jevnaldrende ungdom, de har også større sannsynlighet for å lide av dårlig psykisk helse på grunnlag av selvrapportert angst og depresjon (OECD, 2018, s. 45).

Ungdom i NEET-gruppen har nesten seks ganger større sannsynlighet for å føle seg deprimerte, og mer enn fire ganger større sannsynlighet for å føle seg nervøse enn andre unge (OECD, 2018, s. 45).

Ungdommers psykiske helse er en faktor som ses på som en stadig viktigere faktor for å forstå frafall i videregående opplæring. Den store betydningen av psykiske plager blir ofte utelatt når frafall er tema. Atferdsproblemer, ADHD, dysleksi, angst, depresjoner og rusproblemer er ting som kan oppstå i ungdomstiden. Ensomhet, mangelen på mestring og det å føle seg

«usynlig» øker sjansen for ungdommer til å falle utenfor videregående opplæring (Rogstad & Reegård, 2016, s. 15).

I de siste årenes mediedebatt har ungdom ofte fått merkelappen «Generasjons presentasjon». Begrepet karakteriserer en flink, veltilpasset og aktiv ungdomsgenerasjon, som er opptatt å prestere og gjøre det godt på mange områder (Bakken et al., 2018, s. 47). Dagens ungdomsgenerasjon er vokst opp i en tid der internett og sosiale medier gir andre muligheter for selvpresentasjon enn før, og der ungdom angivelig er utsatt for så mye press på så mange områder, at det blir vanskelig å håndtere og mestre totaliteten av de kravene og forventningene de står overfor (Bakken et al., 2018, s. 47).

2.2.2 Relasjonell støtte

Opplevd sosial støtte vil si individets egen vurdering av tilgjengeligheten av støtte. Det er en dimensjon som legges vekt på i forskningen når det kommer til risikofaktorer for NEET-status. Mangel på sosial støtte har vært forbundet med utenforskap i arbeidslivet fordi mangel på sosial kapital eller sosiale bånd har vist seg å gjøre unge mennesker sårbare for arbeidsledighet (Homlong, 2015, s. 29). I ungdomsårene er jevnaldrende og klassekamerater viktige fordi kildene til støtte og et positivt skolemiljø, er assosiert med skoletilknytning, høyere akademiske presentasjoner og redusert frafall på videregående opplæring (Homlong, 2015, s. 29). Studien til Allen og medarbeidere (2015) som undersøkte langsiktige påvirkninger fra ungdomstiden til voksen alder. Viste tydelig at venneforhold vurdert i 13-års alderen har en stor betydning for helsekvaliteten til voksne i alderen 25-27 år. Tidligere forskning tyder på at støtte fra medelever er selve nøkkelbegrepet for å holde ungdommer på skolen og ikke droppe ut (Frostad et al., 2015; Pijl et al., 2014; Sveinsdottir et al., 2018). For elever som har spesielle behov er læreren spesielt viktig de første årene, men over tid blir medelever viktigere (Holen et al., 2018; Pijl et al., 2014).

Frostad et al (2015) understreker at det er den *subjektive* følelsen av ensomhet, og ikke antall venner som påvirker intensjonen om å avbryte videregående opplæring.

Barn og unge som mobbes er oftere enn andre plaget av en rekke psykiske, helsemessige og atferdsmessige problemer (Bakken et al., 2016, s. 94). Mobbing er mest utbredt blant unge i lavere sosiale lag, dette gjelder både det å være utsatt for mobbing fra andre, og det å selv utsette andre for plaging og utestenging (Bakken et al., 2016, s. 119). Mobbing i barne- og

ungdomsårene øker sannsynligheten for psykiske problemer senere, og kan være med å bidra til frafall i videregående opplæring (Bakken et al., 2016, s. 127-128). Den kvalitative studien til Anvik og Gustavsen (2012) fant at mobbing og ensomhet var viktige faktorer bak psykiske problemer, som igjen førte til skolefravær, avbrutt skolegang og senere problemer med å håndtere arbeidslivet.

Støtte fra familie er vel så viktig som støtte fra venner. Familiens betydning står sentralt i mye av forskningen når det kommer til risikofaktorer hos ungdom for å komme i NEET-gruppen. De som ikke har foreldre som kan bistå økonomisk i vanskelige faser, særlig i overgangen skole-arbeid, må i større grad ty til velferdsstatens økonomiske støtteordninger (Hyggen, 2010, s. 61). Risikoen for mottak av sosialhjelp er også mer nærliggende ungdom som har vokst opp i splittede familier, hos enslige mødre eller familier som har gjennomgått en skilsmisse eller samlivsbrudd (Hyggen, 2006). Unge som er født utenfor Norge har mer enn dobbelt så stor sannsynlighet for å være NEET som sine norskfødte jevnaldrende (OECD, 2018, s. 40). Men unge som har kommet til Norge som barn gjør det betydelig bedre enn de som kom i slutten av ungdomsårene og ung voksen alder (OECD, 2018, s. 41). Av de som kom til Norge i ung alder er det mye mer sannsynlig at de gjennomfører en utdanning, noe som igjen reduserer deres risiko for NEET-status (OECD, 2018, s. 41).

Det å komme fra en familie med vanskeligstilt bakgrunn kan øke sjansene for å bli NEET (OECD, 2018, s. 44). Dette handler for eksempel om at lavt utdannede foreldre kan slite med å kunne hjelpe barna sine med skolearbeid, at fattigdom tar overhånd og hindrer effektiv læring og arbeidsledige foreldre mangler profesjonelle nettverk for å hjelpe barna inn i jobb (OECD, 2018, s. 44).

2.2.3 Sosioøkonomisk status og helse

Sosial ulikhet i helse defineres ifølge Helsedirektoratet slik:

«Sosiale ulikheter i helse beskrives som systematiske forskjeller i helsetilstand og som følger sosiale og økonomiske kategorier (særlig yrke, utdanning og inntekt). Disse helseforskjellene er sosialt skapt og det er mulig å påvirke dem» (Helsedirektoratet, 2018).

Sosioøkonomiske forskjeller i helse danner et mønster gjennom hele befolkningen, som kan sammenlignes med en sosial gradient. Det vil si at jo lengre ned på gradientstigen man befinner seg, jo større risiko har man for dårlig helse og tidlig død (Marmot et al., 2010). Det er ikke kun slik at de med lav sosioøkonomisk status har dårligere helse enn de rike, men at til og med de som er høyest på den sosiale gradienten har bedre helse enn de som ligger rett under. Dette indikerer for eksempel at de som har videregående utdanning har bedre helse enn de som bare har grunnskoleutdanning. I løpet av de siste tiårene har sammenhengen mellom sosial ulikhet i helse og dødelighet vært høyere enn først antatt (Mackenbach et al., 2016). Men sammenhengen mellom utdanning og dødelighet i Norge er på det samme gjennomsnittet som resten av Europa (Mackenbach et al., 2016).

Barn som blir født inn i en familie med en lav sosioøkonomisk status har høyere risiko for å bli NEET i deres ungdom. Ungdommer som har en mor som ikke har gjennomført videregående opplæring har dobbelt så stor sjans for å bli NEET sammenlignet med de som har en mor med gjennomført videregående opplæring (OECD, 2018, s. 44). Foreldrenes nivå av utdanning påvirker også ungdommenes grad av drop-out (OECD, 2018, s. 44). Det påvirker også ungdommenes muligheter til å få seg en godt betalt jobb og gjør det mer sannsynlig for tidligere uførepensjon (Bonneux, 2007). Forskning har vist en tydelig sammenheng mellom foreldre med lav sosioøkonomisk status som føres over til ungdommer får en dårlig tilknytning til arbeidslivet (Bonneux, 2007; OECD, 2018). Dette kan i mange tilfeller føre til risiko for mottak av helse- eller sosialrelaterte offentlige ytelser (Hansen & de Vibe, 2005).

Flytting i barndommen ses ofte hos de barna med foreldre av lav sosioøkonomisk status (Tønnessen et al., 2016). Det legges til grunn at de som har flyttet mye i barndommen har oftere falt fra videregående opplæring, flere av dem tilhører den laveste inntektsgruppen ved fylte 28 år og de blir i større grad tenåringsforeldre sammenlignet med de som aldri flytter (Tønnessen et al., 2016).

Det å flytte ofte, spesielt i oppveksten kan føre til rotløshet og gi mangel på tilhørighet. Det kan føre til at det blir vanskelig å bygge og holde på et nettverk på skolen og i fremtiden (Kommunal- og distriktsdepartementet, 2020). Belastningene av dårlige boforhold er spesielt store for barn og unge, det kan være med på å føre til helseproblemer, svake skolerresultater og lav arbeidstilknytning senere i livet (Kommunal- og distriktsdepartementet, 2020). Det å være tilknyttet til et nærmiljø i oppveksten har senere betydning for den fysiske og psykiske helsen

(Allen et al., 2015). Studien til Markussen og medarbeidere (2008) har funnet i likhet med flere tidligere studier at bositasjonen er den bakgrunnsvariabelen som gir størst variasjon i estimert sannsynlighet for å bestå videregående opplæring. De fant også at ungdom som bodde sammen med begge foreldrene hadde bedre kompetanseoppnåelse sammenlignet med de som ikke gjorde det.

2.3 Frafall i videregående opplæring

Frafall i videregående opplæring regnes som et av de største problemområdene i norsk skole og får dermed mye oppmerksomhet. Det er ikke et nyoppstått problem, men det er blitt mer synlig etter at alle elever i norsk skole fikk rett til videregående opplæring som følge av Reform 94 (Hernes, 2010, s. 7; Rogstad & Reegård, 2016, s. 13).

Reform 94 førte til at retten til videregående utdanning ble lovfestet, og andelen unge i videregående opplæring økte kraftig. Bakgrunnen for å innføre utdanningsreformen var blant annet høy ungdomsarbeidsledighet og oppfatningen av at utdanning var et egnet virkemiddel for å jevne ut sosial ulikhet i helse (Vogt, 2008). Nå er det gått nesten 30 år siden Reform 94 kom og samfunnet har gått gjennom store endringer. Arbeidslivet som nåværende ungdom skal inn i er blitt mer internasjonalt, og samfunnslivet er preget av økt mangfold (Meld. St. 21 (2020–2021), s. 7).

Regjeringen har derfor som mål at ni av ti skal fullføre og bestå videregående opplæring i 2030 og har derfor utformet *Fullføringsreformen- med åpne dører til verden og fremtiden* som inneholder tiltak for at flere ungdommer og voksne skal bestå med studie- eller yrkeskompetanse for å være godt forberedt til videre utdanning og arbeidsliv.

Det er fokus på at utdanningssystemet må kunne tilpasses både den enkeltes livssituasjon og raskt skiftende behov i samfunnet (Meld. St. 21 (2020–2021), s. 7).

Den tekniske definisjonen av frafall er «ikke oppnådd studie- eller yrkeskompetanse fem år etter at man startet på videregående opplæring» (Rogstad & Reegård, 2016, s. 11). Dette er en grense som er blitt satt av utdanningsmyndighetene som en målings- og styrings- indikator, som setter en ramme for det som vurderes som maksimumstid å bruke på videregående opplæring. Det er ingen umiddelbar forklaring på hvorfor denne grensen er satt til fem år i Norge (Rogstad & Reegård, 2016, s. 11-12). Danmark definerer frafall som ikke bestått

videregående opplæring 25 år etter avsluttet grunnskole, mens Island ser på andelen av en fødselskohort som ved 24-års alder verken er i utdanning eller har bestått videregående opplæring (Markussen, 2011). Dersom myndighetene hadde utvidet fem-års grensen her i Norge ville frafallet vært betydelig lavere (Rogstad & Reegård, 2016, s. 12). Av de ungdommene som ikke fullfører er de i gjennomsnitt 2,9 år i videregående opplæring. Det er kun et halvt år mindre enn den gjennomsnittlige fullføringstiden. Det illustrerer at frafallsproblemet i stor grad oppstår mot slutten av opplæringen og overgangen til læreplass for yrkesfagene (Falch et al., 2009, s. 3).

Stadig mer detaljert utdanningsstatistikk har synliggjort at frafall i videregående opplæring ikke bare er en stor utfordring for enkeltmennesket, men er også en stor utfordring for samfunnet som helhet (Rogstad & Reegård, 2016, s. 13). Så oppmerksomheten rundt frafallspolitikken er stor, ikke bare i Norge, men i alle de landene vi vanligvis sammenligner oss med. Fordi mange andre land forsøker å redusere frafall og forsker på hva som kan gjøres for å øke gjennomføringen (Lillejord et al., 2015).

3.0 Teoretisk forankring

I dette kapittelet blir det gjort rede for den teoretiske forankringen i studien. Her presenteres den *sosiale helsemodellen* også kalt *regnbuemodellen* utarbeidet av Dahlgren og Whitehead basert på deres arbeid med studier av sosial ulikhet (Dahlgren & Whitehead, 2021). Modellen er brukt videre som støtte til analyse av datamaterialet. Den *sosiale helsemodellen* er bygd opp av ulike lag og legger vekt på de ulike helsedimensjonene som har innflytelse på befolkningens helse og interaksjonen mellom disse. Hensikten med modellen var å illustrere de ulike lagene for å kunne gi et enkelt rammeverk når man skal jobbe politisk med å utjevne sosiale helseforskjeller (Dahlgren & Whitehead, 2021). Med tanke på at modellen er til hjelp for å belyse hvilke faktorer som påvirker individet, er den et hensiktsmessig hjelpemiddel å benytte når man skal analysere de bakenforliggende faktorene til frafall i videregående opplæring.

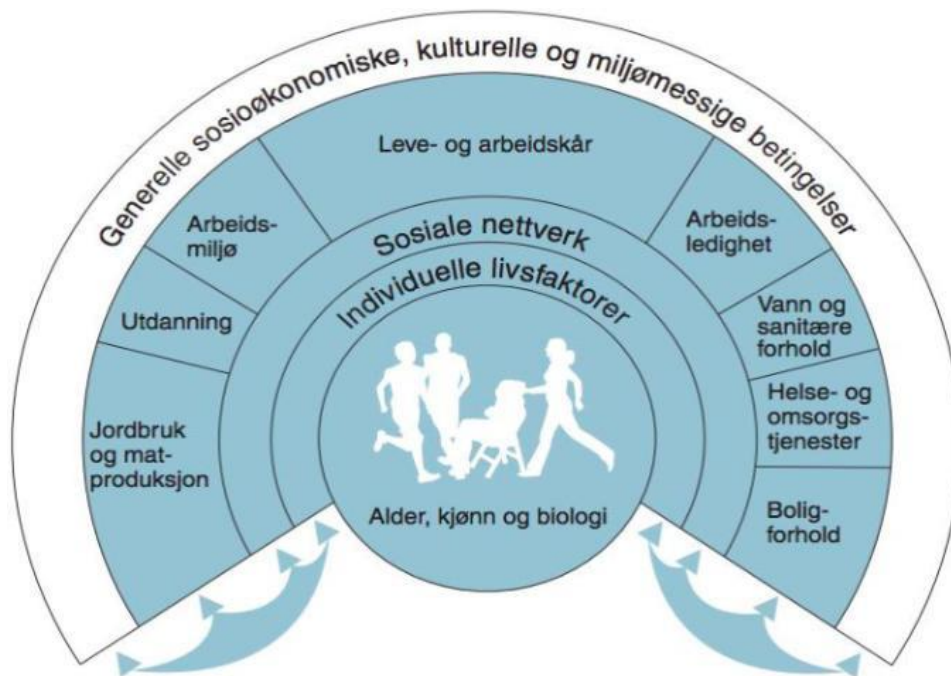
3.1 Den sosiale helsemodellen

Helsedeterminanter er ulike faktorer som påvirker helsen i en positiv eller negativ retning (Whitehead & Dahlgren, 2009, s. 15) dette omfatter blant annet individets egne helsevaner, oppvekst, utdanning, arbeid, inntekt og sosiale nettverk.

Den *sosiale helsemodellen* ble utarbeidet i 1991 av Dahlgren og Whitehead på bakgrunn av mange spørsmål angående sosiale ulikheter i helse. Flere europeiske land hadde oppdaget sammenhenger mellom ulike omgivelsesfaktorer og helse. Systematiske og unngåelige forskjeller mellom sosiale, etniske og geografiske grupper i befolkningen (Whitehead & Dahlgren, 1991). Mange av disse forskjellene var urettferdige fordi de ble forårsaket av en usunn offentlig politikk og livsstils-valg som var påvirket av strukturelle faktorer (Whitehead & Dahlgren, 2006). Så bakgrunnen for opphavet til modellen var at det ikke lengre handlet om sosiale ulikheter finnes, men hva man kan gjøre for å forhindre de (Whitehead & Dahlgren, 1991).

Den *sosiale helsemodellen* har blitt den mest brukte modellen for helsedeterminanter over hele verden (Dahlgren & Whitehead, 2021). Andre modeller i samme kategori fokuserer vanligvis bare på risikofaktorer men den *sosiale helsemodellen* viser både determinanter som kan være helsefremmende (salutogene) eller risikofaktorer (Dahlgren & Whitehead, 2021).

Fordelen med modellen er at den ser ut til å passe sammen med mennesker som bidrar til at man får et enkelt helhetlig syn på hoved-determinantene for helse, kombinert med at den er veldig enkel å forstå sammenlignet med andre modeller som har mange bokser og piler som går i forskjellige retninger (Dahlgren & Whitehead, 2021). Dette er en stor fordel når man skal jobbe politisk sett med å forebygge at ungdom faller utenfor videregående opplæring, for man har da muligheten til å se på alle ulike determinantene som påvirker ungdom. Den kan også brukes som et hjelpemiddel til å analysere de bakenforliggende faktorene til at ungdom faller ut av videregående opplæring, som er hensikten med denne studien.

Figur 1 «Den sosiale helsemodellen» (Dahlgren & Whitehead, 1991).

Midt i figuren finner man faktorer knyttet til egenskaper ved enkeltmennesket. Disse faktorene er i stor grad upåvirkelige og handler om *alder, kjønn og biologi*. Samlet sett bestemmer disse faktorene en persons sårbarhet eller robusthet ovenfor ytre påvirkninger (Mæland, 2021, s. 32; Whitehead & Dahlgren, 2009, s. 27).

Det første laget beskriver de *individuelle livsstilsfaktorene* som hvert enkelt menneske har, dette kan være røykevaner og fysisk aktivitet. Det handler ikke bare om de individuelle

valgene man tar, men gjenspeiler seg også fra påvirkningene fra omgivelsene (Mæland, 2021, s. 32; Whitehead & Dahlgren, 2009, s. 27).

Neste lag handler om *sosiale nettverk* og den gjensidige påvirkningen i samspillet mellom enkeltmennesker og deres nærmiljø. Dette innebærer de nærmeste personene, familien og nærmiljøet (Mæland, 2021, s. 32; Whitehead & Dahlgren, 2009, s. 27).

Deretter handler neste lag om menneskers evne til å ivareta egen helse som er påvirket av leve- og arbeidsvilkår, matforsyning og tilgang til nødvendige varer og tjenester i samfunnet. Dette er materielle forhold som er knyttet til blant annet utdanning, arbeid, bolig, ernæring og helsetjenester (Mæland, 2021, s. 33; Whitehead & Dahlgren, 2009, s. 27).

Det ytterste og siste laget består av de sosioøkonomiske, kulturelle og miljømessige betingelsene som råder i samfunnet (Whitehead & Dahlgren, 2009, s. 27).

Pilene er en beskrivelse på at alle lagene i modellen er påvirket av hverandre. Eksempelvis så har sosioøkonomisk status betydning for utdanningsforhold og sosiale nettverk en betydning for individuelle valg (Mæland, 2021, s. 33; Whitehead & Dahlgren, 2009). Dette vil i praksis si at en ungdom som kommer fra en familie med lav sosioøkonomisk status kontra en ungdom som kommer fra en familie med høy sosioøkonomisk status har forskjellige utgangspunkt når det kommer til utdanning.

3.1.1 Individuelle livsfaktorer

Hvordan man selv velger å leve livet sitt med handlinger, levevaner og levesett har en stor innflytelse på helsen. Sunne og gode levevaner vil ikke bare forlenge livet, men det vil også forebygge sykdom (Mæland, 2021, s. 114). Visse atferdsmønstre viser en klar familiær arv, selv om man ikke alltid kan bevise om det er genetisk eller miljømessig atferd (Mæland, 2021, s. 115). Betydningen av å investere i gode valg tidlig i oppveksten har vist seg å være nøkkelen til å forebygge dårlig helse senere i livet, det samme gjelder sunne skoler, integrering i samfunnet og samfunnsforebygging av dårlige helsevaner (Marmot et al., 2010, s. 32). Erfaringen man får som barn, former i stor grad resultatene og valgene man tar når man blir voksen (Marmot et al., 2010, s. 32). Både lokale og nasjonale bestemmelser i skolen, på

arbeidsplassen, hjemme og i offentlige tjenester har alle et potensiale til å hjelpe eller forhindre forebygging av dårlig helse (Marmot et al., 2010, s. 32).

I komplekse samfunn er «individuelle» helsevaner som regel ikke kun individuelle. Individuell helseatferd vil ofte angå flere mennesker, direkte og/eller indirekte (Dahl et al., 2014, s. 35). Videre kan vår individuelle helseatferd virke som modell for andres atferd og ikke minst så vil barns atferd påvirkes av foreldrenes og andre voksnes atferd (Dahl et al., 2014, s. 35). Tidligere forskning legger til grunn at det er mange undersøkelser som forsøker å svare på hva som virker inn på ungdommers helseatferd og valg (Klepp & Aarø, 2017, s. 50). Men de kan deles inn i noen hovedgrupper:

Personfaktorer: Handler om oppfatninger, holdninger, personlighet og mestringsforventninger (Klepp & Aarø, 2017, s. 50). Personlighetstrekk har stor stabilitet og er vanskelige å påvirke. De utgjør derfor oftere en barriere enn nøkkel til forandring. Oppfatninger, holdninger og mestringsforventninger er faktorer som det er mulig å påvirke (Klepp & Aarø, 2017, s. 51).

Sosial kontekst: Gjelder den påvirkningen man utsettes for, fra andre mennesker. Den sosiale konteksten er ofte svært avgjørende for ungdommers livsstil (Klepp & Aarø, 2017, s. 51).

Fysisk og organisatorisk kontekst: Omfatter det fysiske miljøet man omgir seg, samt alle de aspektene ved omgivelsene som er nedfelt i lover, bestemmelser og regler som i prinsippet kan føre til sanksjoner dersom de brytes (Klepp & Aarø, 2017, s. 51).

3.1.1.1 Mestring

Mestring ligger tett sammen med de individuelle faktorene og nære omgivelser i den *sosiale helsemodellen*. Under dette kapitlet er det presentert to ulike modeller som kan brukes for å illustrere mestrings-perspektivet.

3.1.1.2 Den salutogene modell

Antonovsky var professor innen medisinsk sosiologi. I 1970 undersøkte han en gruppe israelske kvinner som hadde vært i konsentrasjonsleir. Det viste seg at mange av kvinnene hadde god psykisk helse til tross for hva de hadde vært igjennom (Antonovsky & Sjøbu, 2012, s. 15). Disse overraskende funnene vekket nysgjerrigheten til Antonovsky og dette var starten på utviklingen av den salutogene modell. Han ville prøve å finne løsningen på det salutogene spørsmålet om hvorfor noen mennesker, uavhengig av stressende situasjoner eller alvorlige hendelser holder seg friske mens andre ikke gjør det? (Eriksson & Lindström, 2007).

Svaret ble formulert i form av Sense of coherence (SOC) og Generalized Resistance Resources (GRR).

SOC direkte oversatt til norsk står for «*opplevelse av sammenheng*» (*OAS*) handler om holdninger og hvordan enkeltindivider ser på livet i stressende situasjoner og bruker sine ressurser for å opprettholde og utvikle helsen (Eriksson & Lindström, 2007).

GRR direkte oversatt til norsk «*generaliserte motstandsressurser*» er for eksempel penger, intelligens, selvtillit, sosial støtte og kulturell kapital. Mennesker som har denne typen ressurser til rådighet har større sjanse for å håndtere livets utfordringer (Eriksson & Lindström, 2007).

Teorien salutogenese presenterer en påstand om at det er stressfaktorer over alt, det som er avgjørende er hvordan individet håndterer en stressende situasjon, dette er ifølge Antonovsky avhengig av hvor sterk opplevelse av sammenheng (*OAS*) man har (Antonovsky & Sjøbu, 2012).

Begrepet *OAS* består av tre kjernekomponenter som er *begripelighet*, *håndterbarhet* og *meningsfullhet* (Antonovsky & Sjøbu, 2012, s. 39).

Begripelighet handler om i hvilken grad man opplever stimuli (hendelser) i det indre eller ytre miljø, at det er kognitivt forståelig, sammenhengende, strukturert og klar informasjon istedenfor støy-kaotisk, uorganisert, tilfeldig uventet og uforståelig (Antonovsky & Sjøbu, 2012, s. 39-40). Ungdommer som ikke oppfatter at videregående opplæring er kognitivt forståelig har lav *begripelighet*. Mennesker som derimot skårer høyt på *begripelighet*,

forventer at stimuli man møter i fremtiden er forutsigbare, eller hvis de kommer overraskende vil man kunne plassere det i en sammenheng og forklare det (Antonovsky & Sjøbu, 2012, s. 40).

Håndterbarhet definerer i hvilken grad man opplever at man har tilstrekkelige ressurser til rådighet for å kunne håndtere de kravene man blir stilt ovenfor. «Til rådighet» vil si de ressursene man har kontroll over, eller ressurser som kontrolleres av en annen person i nærmeste nettverk som man føler man kan stole på og har tillit til (Antonovsky & Sjøbu, 2012, s. 40). Ungdommer som ikke har tilstrekkelige ressurser for å håndtere videregående opplæring har lav *håndterbarhet*. Når man skårer høyt på *håndterbarhet*, føler man ikke at man er et offer for omstendighetene, eller at livet har behandlet en urettferdig (Antonovsky & Sjøbu, 2012, s. 40).

Meningsfullhet er den tredje og siste komponenten og handler om livsområder som er viktige for enkeltindivider som gir mening i følelsesmessig og ikke bare kognitiv forstand (Antonovsky & Sjøbu, 2012, s. 41). Grunnlaget for komponenten får man gjennom muligheten til medbestemmelse over eget liv (Antonovsky & Sjøbu, 2012, s. 106). Hvis man på et punkt opplever at våre handlinger ikke har noen effekt i verden, blir verden etter hvert meningsløs (Antonovsky & Sjøbu, 2012, s. 106). Denne komponenten handler ikke om at man skal ha kontroll over ting, men om medbestemmelse. Det avgjørende er at man forholder seg positivt til oppgavene man stilles overfor, at man har en betydelig grad av ansvar for utførelsen, og at det man gjør eller ikke gjør, har noe å si for utfallet av opplevelsen (Antonovsky & Sjøbu, 2012, s. 106). Dette vil for eksempel si at ungdommer som ikke ser meningen med å fullføre videregående opplæring, og har ingen form for medbestemmelse vil til slutt føle at det er meningsløst å fullføre videregående opplæring.

3.1.1.3 Sosial kognitiv teori

Bandura er kjent som utvikleren av *sosial kognitiv teori* som angir et kjernesett av helsedeterminanter, mekanismen de fungerer gjennom og de optimale metodene for å kunne bruke kunnskapen til effektiv helsefremming (Bandura, 2004).

Kjerner determinantene inkluderer kunnskap om helserisiko, fordeler ved ulike helseaspekter og opplevd *self-efficacy* (*mestringstro*) som fører til at man kan utøve kontroll over sine helsevaner og resultatforventninger om forventede kostnader (Bandura, 2004).

Mestringstro er et nøkkelbegrep i Banduras sosiale kognitive teori og ble til på grunnlaget av den økende hastigheten av sosiale, økonomiske, teknologiske og kulturelle endringer som verden gikk igjennom på 90-tallet. *Mestringstro* bygger på menneskers tro på deres personlige styrke til å håndtere kravene til de stadig utviklende samfunnsforholdene (Bandura, 1995). *Mestringstro* spiller en sentral rolle i menneskelig funksjon gjennom kognitive, motiverende, og følelsespreget beslutningsprosesser (Ozer, 2022).

Mestringstro er en sentral determinant som påvirker helsen fordi den påvirker helseatferd både direkte og ved sin innflytelse på de andre determinantene. Den påvirker mål og ambisjoner, jo sterkere opplevd *mestringstro* jo høyere mål setter folk seg. *Mestringstroen* former resultatene folk forventer at deres innsats skal gi. De med lav *mestringstro* blir lett overbevist om nytteløsheten av innsats i møte med vanskeligheter og gir raskt opp uten å prøve. Mens de med høy *mestringstro* ser på hindringer som overkommelige (Bandura, 2004). Troen på personlig *mestringstro* spiller en sentral rolle når man skal utføre en personlig endring. Denne troen er grunnlaget for menneskelig motivasjon og handling (Bandura, 2004). For eksempel vil dette si i praksis at en ungdom kan ha lav tiltro til egen *mestring* i skolesammenheng, men høy tiltro til egne hobbyer.

Menneskets *mestringstro* kan ifølge Bandura styrkes ved bruk av fire ulike metoder. *Den første metoden* er gjennom *mestringsopplevelser*, det å få erfaring med å håndtere utfordringer gjennom iherdig innsats (Bandura, 2012, s. 13). *Den andre metoden* er å utvikle *mestringstro* gjennom sosial modellering, dette handler om at man ser mennesker som ligner på seg selv lykkes med å håndtere utfordringer gjennom iherdig innsats (Bandura, 2012, s. 13). *Den tredje metoden* handler om hvis folk blir overtalt til å tro på seg selv, er de mer utholdende i møte med utfordringer. Menneskers tro på egne *mestringsevner* spiller en sentral rolle i deres selvregulering av følelsesmessige tilstander. Dette påvirker igjen kvaliteten på deres følelsesliv og deres sårbarhet for stress og depresjon (Bandura, 2012, s. 13). *Den siste metoden* bidrar til selvutvikling og endring som gjelder valgprosesser. Slike valgprosesser påvirker alternativene ungdommer vurderer og valgene man tar på grunnlaget av alternativene (Bandura, 2012, s. 13).

3.1.2 Sosiale nettverk

Sosiale nettverk handler om ulike aspekter ved de nære og mellommenneskelige relasjonene, som kontakt, støtte, gjensidighet, tillit og bekreftelse (Mæland, 2021, s. 199). En trygg familiesituasjon, gode venner, sosial tilhørighet, tillit og et stimulerende lokalmiljø er blant de mange sosiale forholdene som bidrar til å motvirke sykdom og tidlig død (Mæland, 2021, s. 199). Mangel på disse faktorene kan igjen bryte ned helsen (Mæland, 2021, s. 199; Whitehead & Dahlgren, 2009).

De nærmeste personene, familien og nærmiljøet er altså viktig for god en helseutvikling. Familien er den viktigste gruppen vi tilhører. Det er familien som gir oss mat, omsorg og trygghet som barn, som former vår oppvekst og utvikling, som er med på å gi oss identitet og tilhørighet, og som for de aller fleste blir den rikeste kilden til fellesskap og praktisk hjelp (Mæland, 2021, s. 200). Stabile og gode familieforhold er grunnleggende for barns utvikling og modning til å bli selvstendige individer. Omstendighetene rundt hjemmet legger grunnlaget for ferdigheter og levevaner som former den fremtidige helsen (Mæland, 2021, s. 200). Samtidig er familien en påvirkningsfaktor som byr til konkurranse, krav og konflikter (Mæland, 2021, s. 200). Familien ses på som en kilde til helsen ved at man gjennom en god oppvekst med trivsel og hygge får et harmonisk sinn (Fugelli & Ingstad, 2009, s. 244). En persons nære nettverk, som oftest er familien har man de sterkeste båndene til og de står for den emosjonelle støtten. De gir trøst, oppmuntring og viser medfølelse, dette er viktige faktorer for en persons evne til å mestre motgang eller tap (Mæland, 2020, s. 106). Det andre sosiale nettverket som venner, er også være til hjelp på andre måter. Det kan være å gi viktige opplysninger, råd eller veiledning i vanskelige situasjoner. Dette kan være avgjørende i situasjoner hvor man trenger hjelp til å ta riktige beslutninger (Mæland, 2020, s. 106).

Sosial støtte handler oppsummert om hva en person får fra det sosiale nettverket. Det viktigste er at kontaktene i nettverket gir personen følelsesmessig påfyll, bekreftelse og støtte. Dette inkluderer empati, omsorg, kjærlighet og tillit (Mæland, 2020, s. 106). Graden av sosial støtte avgjøres ut ifra hvor mye støtte en person faktisk får fra andre personer i et nettverk, men kan også vurderes ut ifra den ens egen personlige oppfatning av hvor mye støtte man får (Mæland, 2020, s. 106).

3.1.3 Inkluderende lokalmiljø

Boligforhold og lokalmiljø man har rundt seg består ikke bare av de fysiske omgivelsene der man bor, men også av de sosiale båndene som knytter mennesker sammen. Lokalmiljø sørger for identitet og tilhørighet (Mæland, 2021, s. 205). Trygge og inkluderende lokalsamfunn er med på å skape gode rammer for samvær og aktivitet i et større fellesskap (Bentsen et al., 2016, s. 46). Et materielt perspektiv på et givende lokalmiljø er tilgangen på basisressurser som vann, varme, hvile og næring. I tillegg spiller de fysiske omgivelsene en rolle slik som dårlig luftkvalitet, temperatursvingninger, støy, manglene trafikkikkerhet og muligheten for et givende utemiljø i lokalmiljøet (Dahl et al., 2014, s. 69).

Ulike lokalmiljø gir forskjellige muligheter for barn og unge, og det kan både være en ressurs og en utfordring (Brattbakk et al., 2017, s. 5). Barn og unge under utvikling tilbringer på tross av en mer organisert og digital oppvekst som regel mye tid i lokalmiljøet (Brattbakk et al., 2017, s. 5). På bakgrunn av prinsippet om nærskolene i Norge er ofte grunnskolene fysisk lokalisert i nabolaget og sosialt sett flettet med lokalmiljøet, det samme gjelder for en rekke organiserte fritidsaktiviteter. Samlet sett så er lokalmiljøet en viktig arena der barn blir kjent med andre og lærer alt fra viktige kulturelle koder via grunnleggende idrettsferdigheter til mer avansert «formell» kunnskap. Nabolaget kan med andre ord være en viktig arena for utviklingen av sosial og kulturell kapital, men kan også være en arena der man ikke får muligheten til å tilegne seg den avgjørende kulturelle kapitalen eller der man blir en del av et dårlig miljø (Brattbakk et al., 2017, s. 5).

Norsk og internasjonal forskning har vist at barn og unges fremtidsmuligheter og livssjanser påvirkes av nabolaget de vokser opp i, både i positiv og negativ retning. Det er tydelig påvist at noen får drahjelp av oppvekststedet mens andre får redusert sine muligheter (Brattbakk et al., 2017, s. 7). Det legges også til grunn at hvordan man påvirkes av lokalmiljøet varierer ut fra en persons alder, kjønn, sosioøkonomiske-posisjon og etnisitet (Brattbakk et al., 2017, s. 7).

Barn og ungdommer fra fattige og utsatte familier er i en særlig sårbar situasjon, og kvalitetene ved arenaer utenfor hjemmet er ofte mer avgjørende for deres mulighetsrom. Når de individuelle ressursene i familien er svake kan de kollektive ressursene i lokalmiljøet være avgjørende for de unges utvikling (Brattbakk et al., 2017, s. 3).

4.0 Metode

Kvalitative metoder representerer en felles strategi for kunnskapsutvikling og systematisk fortolkning av empiriske tekstdata, gjerne med støtte fra teoretiske perspektiver (Malterud, 2017, s. 35). Til sammen kan man kalle dette *metodologi* som en beskrivelse av en familie av metoder som har noen forskjeller seg imellom, men også mange fellestrekk. En *metode* er igjen en konkret og spesifikk utforming av de metodologiske prinsippene (Malterud, 2017, s. 36). Metoden til denne studien er utført i henhold til COREQ sjekkliste for kvalitative undersøkelser (vedlegg nr.5).

Den opprinnelige greske betydningen av begrepet *metode* er «veien til målet» (Kvale & Brinkmann, 2015, s. 140). Metode handler om hvordan man bør gå til verks for å skaffe eller kontrollere kunnskap (Dalland, 2020, s. 51). Begrunnelsen for at man velger akkurat en bestemt metode er at vi spesifikt mener at den metoden egner seg best til å belyse problemstillingen eller det spørsmålet som er stilt på en best mulig måte (Dalland, 2020, s. 51). Metoden er selve redskapet i møte med noe man skal undersøke. Metoden hjelper oss til å samle inn *data*, det vil si den informasjonen man trenger til studien (Dalland, 2020, s. 52).

Før man går i gang med å samle inn informasjon til studien, må man legge en strategi for den videre prosessen, slik at man henter inn informasjon for å besvare forskningsspørsmålet på best mulig måte. Denne strategien kalles gjerne for *forskningsdesignet* (Leseth & Tellmann, 2018, s. 33).

For å få en pekepinn på når man har samlet inn nok data har metningskonseptet ofte vært brukt som et universelt kriterium for å avgrense utvalget. Metning er oppnådd når man vurderer at ytterligere datainnsamling ikke tilfører ny kunnskap (Malterud, 2017, s. 65). «Information power» (informasjonskraft) har også blitt foreslått som veiledning til riktig utvalgsstørrelse. Hvor utvalgsstørrelsen er avhengig av 1) Målet med studien, 2) Utvalgsspesifisitet 3) Bruken av etablert teori, 4) Kvaliteten på dialogen og 5) Analysestrategi (Malterud et al., 2016).

4.1 Valg av metode

Valget av metode er avhengig av problemstillingen, i dette tilfelle hvor det skal studeres menneskelige holdninger er det hensiktsmessig å benytte seg av kvalitativ forskning.

Kvalitativ forskning kjennetegnes ved at forskeren går i dybden av det han skal studere for å forstå menneskelige praksiser og forståelser samt hvordan vi skaper mening i verden. Dermed kommer man ofte tett på det eller de han skal studere (Leseth & Tellmann, 2018, s. 12). De kvalitative metodene tar med andre ord sikte på å fange opp mening og opplevelser som ikke lar seg tallfeste eller måle (Dalland, 2020, s. 52).

Med utgangspunkt i den kvalitative tilnærmingen er det hentet inspirasjon fra den fenomenologiske tilnærmingen og Giorgi's fenomenologiske analyse modifisert av Malterud som systematisert tekstkondensering (Malterud, 2017). Disse to tilnærmingene har lagt føringer i ulike deler av prosessen til denne studien. Den fenomenologiske metoden er brukt som føring i starten da det var enkeltpersoners erfaringer som skulle undersøkes.

Innen kvalitativ forskning er fenomenologi et begrep som omfatter forståelse av menneskers subjektive erfaringer og bevissthet (Malterud, 2017, s. 29).

Malterud's systematiske tekstkondensering er en pragmatisk metode for tematisk tverrgående analyse av kvalitative data (Malterud, 2017, s. 97). Den er særlig brukt som inspirasjon i analysedelen med tanke på koding av datamaterialet.

Da undersøkelsesdesignet ble avgjort, ble det deretter valgt ut en datainnsamlingsmetode som egnet seg godt til å få tak i den type informasjonen jeg ønsket (Jacobsen, 2013, s. 87).

De vanligste metodene for datainnsamling innenfor kvalitativ metode er intervju, deltagende observasjon og dokumentstudier (Leseth & Tellmann, 2018, s. 51). Med tanke på at det var «livshistorien» og bakenforliggende faktorer som skulle undersøkes i denne studien var det mest hensiktsmessig å gjennomføre intervjuer for å kunne få et innblikk ungdommers personlige livserfaringer. Valget falt derfor på *dybdeintervju* som har som formål å komme i dybden på temaet for undersøkelsen, og gir informanten mer tid enn ved et vanlig intervju til å reflektere over det som blir sagt, og det som er knyttet opp til temaet som forskeren ønsker å få kunnskap om (Leseth & Tellmann, 2018, s. 71).

Man kommer i kontakt med andre mennesker gjennom språket. Måten man snakker på, har med identitet og kultur å gjøre (Leseth & Tellmann, 2018, s. 68). Gjennom samtaler med

mennesker lærer man folk å kjenne, man får vite noe om deres opplevelser, følelser og holdninger til den verdenen man lever i (Kvale & Brinkmann, 2015, s. 18).

I et kvalitativt forskningsintervju produseres kunnskapen sosialt, det vil si gjennom interaksjonen mellom intervjuer og intervjuperson (Kvale & Brinkmann, 2015, s. 83). Selve produksjonen av data i det kvalitative intervjuet går utover en mekanisk overholdelse av regler og er avhengig av intervjuerens ferdigheter og personlige vurderinger med hensyn til å kunne stille gode oppfølgingsspørsmål når intervjupersonen svarer (Kvale & Brinkmann, 2015, s. 83-84). Det er viktig at den som intervjuer har kunnskap om intervjutemaet for å kunne stille gode oppfølgingsspørsmål når intervjupersonen svarer (Kvale & Brinkmann, 2015, s. 84).

Intervjuet var halvstrukturert (semistrukturert) som vil si at jeg utarbeidet en intervjuguide (vedlegg nr.3) med spørsmål på forhånd som ble utgangspunkt for intervjuet, men hadde mulighet til å stille oppfølgingsspørsmål og informantene sto fritt til å bruke egne ord for å besvare spørsmålene (Leseth & Tellmann, 2018, s. 71). En intervjuguide vil si at man lager en oversikt over hvilke tema man skal innom i løpet av intervjuet, dette sikrer at man kommer inn på de viktige temaene man ønsker å belyse (Jacobsen, 2013, s. 91). Intervjuerens spørsmål bør være korte og enkle (Kvale & Brinkmann, 2015, s. 165).

Jeg satte opp intervjuguiden i en naturlig rekkefølge hvor vi først startet med litt generell bakgrunnsinformasjon, hvor vi så gikk over til oppvekst. Deretter stilte jeg spørsmål om ungdomsskole, barneskole og barnehage i den rekkefølgen som de sist hadde fullført. Siste kategori handlet om livet videre. Til slutt spurte jeg om informanten hadde noe mer å tilføye som ikke var blitt sagt. Ved siden av alle spørsmålene i intervjuguiden hadde jeg en liten boks til hver av kategoriene hvor det sto stikkord til oppfølgingsspørsmål. Kunsten å stille gode oppfølgingsspørsmål kan ikke spesifiseres på forhånd, men krever en fleksibel oppfølging på stedet av informantens svar, med henblikk på intervjuundersøkelsens forskningsspørsmål (Kvale & Brinkmann, 2015, s. 171). Derfor følte jeg at det å ha noen stikkord vedsiden av hver kategori var et fint hjelpemiddel med tanke på gode oppfølgingsspørsmål.

4.2 Utvalg

Det finnes ulike metoder for utvelgning av informanter til et forskningsintervju og man skiller mellom *tilfeldig* og *strategisk* utvalg. I et tilfeldig utvalg har alle, innenfor det som er forskningsområdet, like stor sjanse for å bli valgt ut. Men i et strategisk utvalg velger man de personene som kan gi best mulig informasjon til det forskeren lurer på (Leseth & Tellmann, 2018, s. 44). Til denne studien er det gjennomført et strategisk utvalg gjennom strategien *minimal variasjon*. Det vil si at forskeren velger ut informanter som har mest mulig like egenskaper, slik som alder, kjønn eller utdanning knyttet til det forskeren selv er opptatt av (Leseth & Tellmann, 2018, s. 45).

Utvalget til denne studien ble rekruttert i samarbeid med Jobbskolen. Tiltaket ble startet opp i mars 2013 som et tilbud for ungdom som av ulike grunner ikke hadde fullført videregående opplæring eller skaffet seg et godt nok fundament for videre skolegang eller arbeidslivspraksis (Jentoft et al., 2019, s. 4). Prosjektet skulle etter planlagt plan avsluttes våren 2020, etter en drift på syv år, men er nå lagt til på permanent basis hos Ungdomsavdelingen i NAV Kristiansand etter 1.januar 2020 (Jentoft et al., 2019, s. 4).

Jobbskolen skal være med på å bidra til at de unge håndterer hverdagen bedre, bidra til helsebedring og gi hverdagen forutsigbarhet og et fruktbart innhold. Det legges tydelig vekt på et sosialt samvær og ansatte som er tilgjengelige for samtaler og veiledning. Ungdommene får faglig individuell veiledning med mål om å ta opp fag når de selv ønsker det. Det gis også én til én oppfølging med tanke på å skape motivasjon, det tilbys i tillegg opplæring og veiledning. Ungdommene får også tilbud om arbeidspraksis for de som ønsker det (Jentoft et al., 2019, s. 7).

Frafall er et ikke-begrep her, i den forstand at ungdommene i utgangspunktet skal få de sjansene de trenger for å kunne lykkes i Jobbskolen med sine målsetninger. Ungdommene får tilbud om gratis tilrettelagt undervisning, frokost og lunch (Jentoft et al., 2019, s. 7).

Selve undervisningen skjer på ulike arenaer på Jobbskolen. Kort sagt gis det rom for læring utenfor de vanlige tradisjonelle rammene for undervisning. Den blir tilpasset den enkelte, enten det er med en arbeidsplass som arena, gjennom en til en veiledning med ansatte og/eller undervisning med lærere fortrinnsvis i små grupper, eller i samlinger rundt dagens måltider (Jentoft et al., 2019, s. 7).

Rekruttering av informanter startet med at det ble hengt opp plakater (vedlegg nr.2) på lett synlige steder i Jobbskolens lokaler. På denne plakaten ble det informert om at hvis man hadde lyst til å delta på intervju kunne man ta kontakt med meg på e-post eller via telefon. Denne plakaten ga ingen resultater og det var ingen av ungdommene som meldte seg på gjennom denne.

Det var i forkant opprettet en tett kontakt med en ansatt på Jobbskolen. Han var veldig ivrig på å hjelpe og skaffe deltakere. Når plakaten ikke fungerte ga han ut informasjon om studien i klasserommene, dette viste seg å være mer effektivt og det ble da opprettet kontakt mellom ungdommene og meg gjennom e-post.

Kravet for informantene til denne studien var at de ikke hadde fullført videregående opplæring og at de var mellom 16 og 25 år. Informantene meldte seg frivillig på og fellesnevnerne var at de var på Jobbskolen for å vise fremmøte kompetanse eller for å ta opp fag. Det endelige utvalget endte opp med 4 jenter og 3 gutter.

Det var i starten 4 jenter og 4 gutter, men den ene gutten ble ikke inkludert i resten av analysen fordi vedkommende var eldre enn kravet jeg hadde satt og han hadde fullført videregående opplæring. Intervjuet ble gjennomført som et prøveintervju for å få erfaring med intervjusituasjon og intervjuguiden.

4.3 Forskerrollen og forforståelse

Forskerens rolle som person og forskerens integritet, er avgjørende for kvaliteten på den vitenskapelige kunnskap og de etiske beslutningene som tas i kvalitativ forskning (Kvale & Brinkmann, 2015, s. 108).

Forskerens forforståelse handler om den kunnskapen som er tilegnet under personlige erfaringer, gjennom utdanningen, tidligere forskning, teorier og egne observasjoner. Dette fører til at forskeren har en «forskerforståelse» av bestemte fenomener, som vil dekke over forståelsen til andre forskere som har akkurat den samme faglige bakgrunn, og som har lest de samme bøkene og artiklene. Det vil si at enhver forsker ser gjennom et par briller som er preget av bestemte teorier og forståelser av hvordan samfunnet og omgivelsene våre henger sammen (Leseth & Tellmann, 2018, s. 22).

Forforståelse vil med andre ord si den ryggsekken man bringer med seg inn i forskningsprosjektet, før prosjektet starter. Innholdet i denne ryggsekken påvirker hele veien måten man samler, leser og tolker data på (Malterud, 2017, s. 44). Dette er en bagasje som i beste fall kan gi næring og styrke til prosjektet og består av erfaringer, hypoteser og faglig perspektiv (Malterud, 2017, s. 44-45). Ofte er forforståelsen en viktig side av motivasjonen for å sette i gang med forskning til et bestemt tema (Malterud, 2017, s. 45). I mitt tilfelle så har jeg tilegnet min forforståelse etter erfaring med yrkesrettet videregående opplæring. Jeg har sett viktigheten av å ikke «falle» ut etter andre året på videregående, og hvor vanskelig det er å skulle fullføre skoleløpet hvis man først har falt utenfor. Jeg har også tilegnet meg kunnskap etter fullført bachelor i folkehelsearbeid og mine studieår på master i folkehelsevitenskap. I kvalitative studier er forskeren det viktigste redskapet til innhenting av kunnskap og det er derfor viktig at man er åpen med sin forforståelse (Kvale & Brinkmann, 2015, s. 108).

4.4 Ethiske overveielser

Denne masteroppgaven er gjennomført i tilknytning til Universitetet i Agder og er godkjent av Norsk senter for forskningsdata (NSD) (vedlegg nr.4) og Forskningsetisk komite (FEK).

En intervjuundersøkelse er en moralsk undersøkelse. Det menneskelige samspillet i intervjuet påvirker intervjupersonene, og kunnskapen som produseres i intervjuet, påvirker vårt syn på menneskets situasjon (Kvale & Brinkmann, 2015, s. 96). Det er viktig å være bevisst på asymmetrien i selve intervjusituasjonen. Forskeren og informanten har ofte ulik kapital og det er et ulikt maktforhold mellom dem (Kvale & Brinkmann, 2015, s. 51). Dette var noe jeg som forsker var bevisst på under hele intervjusituasjonen, intervjuene foregikk på en kjent arena for ungdommene som igjen var med på å utjevne asymmetrien. Ungdommer som avbryter videregående opplæring, er en sårbar gruppe som må behandles med respekt. Så av etiske grunner så ville jeg ikke «presse» informanten til å greie ut om ting når jeg merket at dette var noe de ikke ønsket å snakke om.

Når man gjennomfører en kvalitativ studie innebærer det som regel at man bryter inn i privatlivet til enkeltmennesker. Dette kan i enkelte tilfeller stille forskeren overfor etiske dilemmaer (Jacobsen, 2013, s. 31). Ifølge Jacobsen (2013) opereres det med tre grunnleggende krav når man studerer andre mennesker, som man bør forsøke å tilfredsstille: *informert samtykke, krav til privatliv og krav til å bli korrekt gjengitt.*

Informert samtykke: Informert samtykke betyr at forskningsdeltakerne informeres om undersøkelsens overordnede formål og om hovedtrekkene i designen og om mulige risikoer og fordeler ved å delta i forskningsprosjektet (Kvale & Brinkmann, 2015, s. 104). Informert samtykke innebærer også at man sikrer seg at de involverte deltar frivillig, og informerer dem om deres rett til å trekke seg når som helst ut av undersøkelsen (Kvale & Brinkmann, 2015, s. 104). Jeg delte ut informasjonsskrivet (vedlegg nr.1) ved intervjuets start, på denne måten sikret jeg at informantene fikk mulighet til å sette seg inn i formålet med studien før vi startet. De signerte på en kopi, i tillegg til at de fikk med seg en kopi av skrevet hjem, slik at de hadde min og veileders kontaktinformasjon. Dette for å sikre at de hadde mulighet til å stille spørsmål eller trekke seg i etterkant av intervjuet.

Krav til privatliv: Handler om at når man gjennomfører en undersøkelse, må man alltid tenke nøye på hvor følsom informasjonen er for den som skal undersøkes. Noe som man selv ikke oppfatter som følsomt, oppfattes nødvendigvis ikke på samme måte av andre (Jacobsen, 2013, s. 33). Her ga jeg tydelig beskjed til informantene at hvis det var noe de ikke ønsket å svare på så var det helt greit. Jeg var også i dialog med kontaktpersonen fra Jobbskolen om at han skulle gi beskjed hvis han fikk tilbakemelding eller oppfattet misnøye fra noen av ungdommene med tanke på intervjuene.

Krav til å bli korrekt gjengitt: I den grad det er mulig så skal man prøve å gjengi resultater fullstendig og i riktig sammenheng. Sitater som er tatt ut av en større sammenheng, kan ofte få en helt annen mening enn hvis de står i en større kontekst (Jacobsen, 2013, s. 36). Informanten som er undersøkt har krav på fullstendig gjengivelse (Jacobsen, 2013, s. 36). Sitatene som er tatt ut fra intervjuene er gjengitt slik de ble fortalt, det eneste som er endret på er at de er blitt anonymisert for å ivareta informantenes anonymisering.

4.5 Gjennomføring av datainnsamling og oppbevaring av data

Etter ungdommene frivillig hadde meldt seg på studien ble det som nevnt opprettet e-post kontakt. Jeg opprettet kontakt med ni ungdommer på e-post, hvor én av dem ikke responderte. Når vedkommende ikke responderte fra første stund, ville jeg ikke mase og sende flere e-post. Det var også noen tilfeller hvor vi hadde avtalt lokasjon og tidspunkt til intervju, men hvor informanten ikke møtte. Dette ordnet seg heldigvis og vi fikk til intervjuet en annen dag. Jeg ble veldig positivt overrasket over hvor flinke ungdommene var å snakke for seg, og hvor åpne de var i samtalen.

Alle intervjuene ble gjennomført i Jobbskolens lokaler, i et grupperom eller på et felles kjøkken hvor vi ikke ble forstyrret. Det ble tidlig i prosessen opplyst fra kontaktpersonen ved Jobbskolen at det ikke var lurt å gjennomføre intervjuene digitalt, med tanke på at det var mange ungdommer som synes det var ubehagelig å se seg selv på kamera. Til tross for covid-19 situasjonen gikk det fint å gjennomføre intervjuene fysisk på Jobbskolen med tilstrekkelig avstand.

Intervjuene startet med at jeg presenterte meg selv og forklarte hensikten med studien. Deretter fikk ungdommene en rask innføring i hvordan intervjuet skulle foregå og at lydopptakene ville bli slettet rett etter at de var gjort om til tekst.

De fikk også informasjon om at de ikke trengte å svare hvis de ikke ville, og at de kunne spørre om jeg kunne gjenta spørsmålet hvis det var noe de synes var uklart. Dette for å sikre at den informasjonen som er gitt på forhånd er forstått slik den er ment (Jacobsen, 2013, s. 80).

Intervjuene ble tatt opp med en lydbåndopptaker (Zoom H1n Handy Recorder) og Nettskjema diktafon-app. Grunnen til at det ble brukt to diktafoner var for å sikre at ingen data gikk tapt, ved at den ene plutselig sluttet å fungere.

Ved å ta i bruk dette hjelpemiddelet har man som forsker muligheten til å konsentrere seg om intervjuets emne og dynamikk. Ordbruk, tonefall, pauser og liknende blir registrert, slik at man kan gå tilbake å lytte om igjen for å få med seg de viktige detaljene (Kvale & Brinkmann, 2015, s. 205). Teknisk utstyr må testes på forhånd (Dalland, 2020, s. 87). Så i forkant av alle intervjuene ble begge lydbåndopptakene testet og sjekket at de hadde god batteritilstand.

Varigheten på intervjuene var mellom 20 og maksimalt 60 minutter.

Oppbevaring av data er blitt gjort i henhold til Universitetet i Agders retningslinjer. Filene som inneholdt personopplysninger sikret jeg ved at de ble lagret på UiA sin passord-beskyttede server (Office 365- OneDrive) og lydopptakene ble lagret i et låst rom (Universitetet i Agder, 2018).

4.6 Transkribering

Kort tid etter hvert intervju startet jeg med transkribering av lydfilen. Dette for å sikre at jeg kunne justere intervjufokus underveis som jeg lærte mer om det empiriske datamaterialet (Malterud, 2017, s. 97). Det å transkribere vil si det å gjøre en konkret omdanning av en muntlig samtale til en *skriftlig* tekst (Kvale & Brinkmann, 2015, s. 210). Når intervjuene transkriberes fra muntlig til skriftlig form, blir intervjuene strukturert slik at de er bedre egnet for analysen (Kvale & Brinkmann, 2015, s. 206). Under transkripsjonen ble intervjupersonene anonymisert slik at de ikke var identifiserbare lengre. Målet med transkripsjon er å fange opp det informantene ville meddele i skriftlig form (Malterud, 2017, s. 78). For å kunne oppnå dette må transkripsjonen være ordrett, den må få med pauser og ikke-verbale ytringer (Malterud, 2017, s. 78). Derfor transkriberte jeg alt som kunne høres på lydopptaket, som «mm», «hmm», «latter» og «taushet».

4.7 Dataanalyse

Analysere betyr å dele noe opp i biter eller elementer (Kvale & Brinkmann, 2015, s. 219). Analysen til denne studien er inspirert av Giorgi's fenomenologiske analyse som er modifisert Malterud som systematisk tekstkondensering. Metoden er utviklet til hensikt for å gi nybegynnere en enkel innføring i hvordan analyseprosessen kan gjennomføres på en systematisk og overkommelig måte (Malterud, 2017, s. 97). Til å sortere data brukte jeg dataprogrammet NVivo som er et digitalt hjelpemiddel. Digitale dataprogrammer kan lette analysen av intervjutranskripsjonene. De erstatter det tidkrevende arbeide med å «klippe og lime» hundrevis av transkript med en «elektronisk saks» (Kvale & Brinkmann, 2015, s. 226). Ifølge Malterud (2017) er det en stor fordel å gjennomføre analysen sammen med en annen forsker, så under denne delen hadde jeg tett oppfølging fra veileder.

Analysen til Malterud består av fire trinn (Malterud, 2017, s. 97-110):

Første trinn handler om at man skal bli kjent med materialet (Malterud, 2017, s. 99). Jeg leste gjennom alle transkriptene og noterte ut noen foreløpige temaer. Disse temaene var «angst», «trivsel», «sosialt/venner», «familie», «nærmiljø», «oppfølging/støtte», «forventninger», og «egne refleksjoner». Temaet som fikk navnet «egne refleksjoner» var mest en samlegruppe for de sitatene som var interessante, men passet ikke inn under noen av de andre gruppene.

Andre trinn i analysen består av å organisere den delen av materialet som man skal studere nærmere og legge resten til side (Malterud, 2017, s. 100). Her brukte jeg NVivo som hjelpemiddel for å sortere data fra de ulike temaene inn under samme gruppe. Jeg valgte ut tekst som på en eller annen måte bar med seg kunnskap fra temaene fra første trinn inn her.

Tredje trinn handler om kondensering, at man skal sammenfatte den sorterte informasjonen som ble etablert i forrige analysetrinn, ved å identifisere og kode de meningsbærende enhetene (Malterud, 2017, s. 105). Man skal systematisk hente ut mening ved å kondensere innholdet i de meningsbærende enhetene som er kodet sammen (Malterud, 2017, s. 105). På dette stadiet oppdaget jeg at «oppfølging/støtte» ikke kunne regnes som en meningsbærende enhet lengre fordi den inneholdt lite data.

Fjerde trinn består av å sette sammen bitene igjen, man skal sammenfatte det man har funnet i form av fortolkete synteser som grunnlag for nye beskrivelser og begreper som kan deles med andre (Malterud, 2017, s. 108). Mens man i de tidligere trinnene ha forholdt seg til løsrevne tekstbiter, skal man nå vurdere hvorvidt resultatene fortsatt gir en gyldig beskrivelse av den sammenhengen den opprinnelig var hentet ut ifra (Malterud, 2017, s. 108). Da tok jeg for meg hver enkelt kodegruppe og laget en innholdsbeskrivelse.

4.8 Validitet og reliabilitet

Når man som forsker planlegger en studie og før man går i gang med å samle inn informasjon er det viktig å legge en strategi for den videre prosessen (Leseth & Tellmann, 2018, s. 33). Forskningsspørsmålet angir formålet, men for å svare på det må man legge en strategi for forskningsprosessen som sikrer at studien blir gjennomførbar, pålitelig (reliabel) og gyldig (valid) (Leseth & Tellmann, 2018, s. 33).

4.8.1 Validitet

Validitet handler om datamaterialets gyldighet i henhold til det de har til hensikt å måle, og selve tolkningen av resultatene. Blir det målt eller undersøkt det som det faktisk blir oppgitt at det skal? (Leseth & Tellmann, 2018, s. 17). Det er viktig at validering ikke begrenses til en bestemt fase av intervjuundersøkelsen, men at den preger alle fasene (Kvale & Brinkmann, 2015, s. 272). Før jeg startet med studien satt jeg meg inn i tidligere forskning som omhandlet «*bakenforliggende faktorer*», «*ungdom*» og «*drop-outs i videregående opplæring*». Jeg søkte i internasjonale databaser, norske og utenlandske tidsskrifter og med både norske og engelske søkeord.

Data kommer alltid fra en kilde, en person eller en gruppe som intervjues, eller en situasjon som observeres. Dermed er dataens gyldighet sterkt avhengig av disse kildene (Jacobsen, 2013, s. 147). Jeg har fått tilgang til ungdommer som ikke har fullført videregående opplæring, og det var akkurat det jeg trengte for å kunne forske på min problemstilling. Selv om man har fått tak i de riktige kildene, er det ikke sikkert at kildene gir fra seg den riktige informasjonen. Det vil si at man bør foreta en kritisk drøfting av kildens *evne* til å gi riktig informasjon om det man studerer (Jacobsen, 2013, s. 147). Her bør man vurdere informantens *nærhet* til fenomenet som skal belyses (Jacobsen, 2013, s. 147). I mitt tilfelle er mine informanter førstehåndskilder til å bidra med informasjon til min studie, de forteller om oppveksten de har hatt og frafall i videregående opplæring. De har også høy kunnskap om temaet som er bakenforliggende faktorer til frafall i videregående opplæring. Man stoler mer på en person som kan mye om et tema, enn på en som er fersk på området (Jacobsen, 2013, s. 147).

Ekstern validitet handler om hvorvidt undersøkelsen er overførbar til andre sammenhenger og utvalg (Leseth & Tellmann, 2018, s. 18).

4.8.2 Reliabilitet

Forskningens reliabilitet handler om pålitelighet og knytter seg til vurdering av dataenes kvalitet og til selve fremgangsmåten bak datainnsamlingen (Leseth & Tellmann, 2018, s. 16).

Reliabilitet i *kvantitativ* forskning handler om muligheten for å gjenta en studie og ende opp med identiske resultater, dette kan man derimot ikke oppnå innenfor *kvalitativ* forskning. Fordi selve forskningsprosessen er nært knyttet til hvordan forskeren påvirker prosessen. Dette vil i praksis si at forskerens fremgangsmåte og fortolkning alltid vil ha en betydning for hvilket datamateriale som produseres, og hvilke «funn» som oppdages (Leseth & Tellmann, 2018, s. 16). Spørsmålet her er om mine informanter ville sagt det tilsvarende samme om de hadde blitt spurt om det samme ved et senere tidspunkt av en annen forsker? Det vil jeg mest sannsynlig aldri få svar på. Men det er lite sannsynlig, fordi det er så mange komponenter som spiller inn og samtalen vil da endres underveis. Dette kan være faktorer som humør, årstid, lokasjon, min uerfarenhet knyttet til intervjuer, informantenes relasjon til meg også videre. Spørsmålet man og kan stille seg er om jeg stiller informantene de samme spørsmålene? Er kroppsspråket mitt entydig i alle intervjuene? Her er svaret nei. Ordleggingen og fremtoningen har vært ulik fra intervju til intervju. Alle informantene fikk oppfølgingsspørsmål i forhold til det de svarte i utgangspunktet. Kroppsspråket mitt kan også ha blitt endret underveis, fra det første intervjuet hvor jeg var en passe ansent fersk forsker, til å avslutte siste intervjuet med et tryggere forhold til rollen.

5.0 Presentasjon av funn

Under dette kapittelet blir funn fra studien presentert. Funnene er knyttet opp til problemstillingen og blir presentert i en logisk rekkefølge uten diskusjon.

5.1 Angst som forklaring

Flere av informantene ga uttrykk om en skolesituasjon som var preget av engstelse og mistriivsel, dette ble av mange forklart med angst. For noen av informantene preget det hele skolegangen, men andre hadde slitt med angst helt fra tidlig alder. Det å skulle sitte i store klasser og prøve å konsentrere seg var vanskelig, spesielt hvis det var en i klasse man ikke var fornøyd med. For flere av informantene så bunnet angsten i mobbing, dårlig selvfølelse og et dårlig klassemiljø. En av informantene uttrykte seg slik:

«De fleste jeg gikk i klasse med var jo sånn ordentlig toxic mot hverandre og det var jo ikke akkurat noen god følelse å komme på skolen med en klump i magen. I hvert fall med ho ene som jeg gikk i klasse med, for da kommer hun til å bli drit sur på meg for noe jeg spør om eller at jeg gjør noe som hun ikke liker».

Stress som var utløst av forventningspress ble forklart som en sentral utløsende faktor til angst, dette førte til for flere av informantene ble skolesituasjonen spesielt krevende. En av informantene uttrykte seg slik:

«Lekser var veldig stressende for meg. For det var en ting som jeg var veldig redd for å gjøre feil, egentlig hele skolegreia. Jeg var redd for å gjøre feil hele tiden og at alle andre skulle se at jeg gjorde feil».

Konformitetspress med tanke på at det er en «standard» på hvordan man skal se ut og hvordan man skal gjennomføre den vanlige skolegangen utløste for flere av informantene en opplevelse av utestengelse og utenforskap. Flere av informantene uttrykte seg om at den vanlige «A4-skolehverdagen» ikke var noe for dem og det førte til stress. For noen av informantene var «angst» en måte å forklare opplevelsen av det å ikke strekke til i dagens samfunn. Altså et misforhold mellom mestring og opplevde forventninger. En av informantene beskrev dette temaet med at skole generelt sett aldri hadde vært hennes greie.

Hvis hun var hjemme fra skolen så ble det forklart med at hun var «syk» men det var egentlig ikke det som var hovedgrunnen.

Det ble også gjort rede for at når man har angst så er det ikke lett å være seg selv, og da er det heller ikke lett å skulle være til stede. Dette preget igjen det sosiale livet. En av informantene uttrykte seg slik:

«Jeg fulgte dårlig med på skolen, for det var jo andre ting som foregikk i min hjerne uten at jeg på en måte tenkte over det».

5.2 Mestring

For alle informantene var følelsen av mestring, og at en fikk til noe, en viktig faktor for å håndtere skolesituasjonen. Flere trakk fram relasjonell støtte som en viktig mestringsressurs. Både det å bli sett av familien hjemme, men også på skolen. Her ble lærere trukket frem. En informant beskrev at det var søsteren som deltok på foreldremøtene og ikke foreldrene, her ble det en gang fortalt at hun så trøtt ut på skolen og det var viktig å legge seg tidligere. Etter informantens refleksjoner var dette noe lærerne hadde sjans til å oppfatte og passe litt ekstra på fordi de var to lærere og ikke bare én. Dette var noe som ble satt veldig stor pris på fra informanten sin side. Flere av informantene fortalte om situasjoner på skolen som hadde vært ubehagelige. Det kunne være at man var redd for å gjøre feil som andre kunne se, for så i etterkant bli mobbet eller gjort narr av. Informantene la vekt på at i disse situasjonene var veldig viktig å ha en god og trygg lærer som man kunne stole på.

Det å kunne forstå sammenhenger, ha innsikt og være reflektert ga for de fleste informantene en opplevelse av mestring. Det ble beskrevet at de hadde klart å snu negative ting opplevd i oppveksten, om til det positive og så bruke det til sin fordel.

Det ble poengtert av flere informanter at man lettere kan forstå andre som har det vanskelig når en selv har opplevd det samme. En av informantene uttrykte seg slik:

«Jeg føler at de tingene som har skjedd i oppveksten min har gjort meg sterkere. Det har gjort at jeg er mer fokusert på det jeg vil gjøre og det å kunne kjøre hardt for å få til det jeg vil, det er jo det jeg prøver på nå».

En av informantene nevnte at når man blir eldre så blir man også mer moden og da er det lettere å ha innsikt og forståelse av sammenhenger i oppveksten. Selv om de fleste klarte å se det positive og fordelene i ting lå det også mye sorg bak. En av informantene beskrev dette slik:

«Det er mye sorg og jeg sørger jo enda, for det er mye jeg egentlig ikke er klar over. Som enda sitter i kroppen, så det tar jo litt tid, men det kommer jo veldig an på hvilken måte jeg velger å se det på. Skal jeg velge å se på det med hat, bære nag og være veldig sint og syns synd på meg fordi det skjedde eller skal jeg være sånn at jeg har hatt det vanskelig, men jeg har klart meg fint og jeg klarer meg enda».

5.3 Familiesituasjon

Familie og oppfølging hjemmefra var for flere av informantene en avgjørende faktor for at skolesituasjonen fungerte, eller ikke. Noen av informantene beskrev familien som fin med oppegående foreldre og fine søsken som alltid brydde seg. Noen av informantene trakk fram at foreldrene skilte seg og at det preget oppveksten med tanke på skolegang. Den ene informanten fortalte at det var tungvint å være budbringeren til både mamma og pappa fordi de ikke ville snakke med hverandre. Mens en annen informant fortalte at da foreldrene skilte seg, begynte det å bli vanskelig på skolen fordi hun måtte flytte med moren. Dette førte igjen til dårligere kontakt med faren. For de informantene som ikke hadde hatt et trygt hjem kom det tydelig fram at det var andre personer som hadde hatt innvirkning på oppveksten og skolegangen, dette var for noen en god venn, besteforeldre eller fosterforeldre. En av informantene fortalte at når man kommer fra et hjem der man har måtte ta ansvar for alle andre i familien, så lærer man ikke å ta ansvar for seg selv. Det kan føre til at en faller utenfor, og havner i miljøer som ikke er sunne. Dette kan resultere i at man faller utenfor steder og miljøer som ikke er sunt. En informant beskrev dette slik:

«Det at det ikke er bra og at det er kriminelt og farlig, driter jo en 16-åring som har det helt jævlig hjemme i. Når man har røyka en gang og det gikk fint så fortsetter man jo».

En av informantene fortalte at hun hadde hatt en venninne som hun hadde kjent helt siden hun var veldig liten. Denne jenta hadde bokstavelig talt hadde reddet livet hennes, det var perioder

hvor hun nesten bodde hos henne fordi hun var der hver dag og spiste middag. Hun følte at det var mer et ordentlig hjem og følte seg trygg der i motsetning til hjemme hos seg selv. Informanten reflekterte også over at venninnen nok er mye av grunnen til at hun har klart seg i oppveksten.

Noen av informantene reflekterte over at når man ikke har det bra hjemme er det vanskelig å skulle prestere på skolen. En informant fortalte at under sin ungdomstid, om det var bevisst eller ubevisst, omgikk dårlige folk og miljøer hvor det ble brukt mye rus. Informanten tenkte at hun fortjente å være i et slikt miljø fordi det alltid hadde pengeproblemer hjemme, ofte knyttet til rus.

Det er svært vanskelig å skulle prestere på skolen når man ikke får støtte hjemmefra og ikke blir sett. En informant beskrev motivasjonen til skolegang slik:

«Jeg sliter hjemme hver jævla dag og det er ingen som ser deg. Jeg gidder ikke, hvorfor faen skal jeg gjøre det? Det er ikke noe vits. Det er ikke noe mål og mening med dette».

For de av informantene som hadde hatt en turbulent skolegang med mangel på oppfølging hjemmefra eller med flyktningbakgrunn, løsnet mye av dette da de kom i et stabilt fosterhjem. Fosterhjemmet var preget av trygge rammer og de passet på at man alltid kom seg på bussen til skolen. Dette var noe informantene satte veldig stor pris på og det å ha et stabilt hjem viste seg å ha en stor betydning for å kunne prestere på skolen. Noen av informantene fortalte at de begynte å følge mer med på skolen og dette førte til bedre resultater enn noen gang tidligere. En av informantene uttrykte seg slik:

«Det er jo mest takket være fosterhjemmet jeg var i som hjalp meg med å fullføre skolen og ikke skulke. Før hadde jeg kanskje tjue til tretti dager hvor jeg var på skolen totalt til nå å ha nesten null dager i fravær».

Det ble også trukket fram at flere av informantene var takknemlige for den erfaringen de hadde fått og hvordan det hadde formet de som mennesker. En av informantene trakk fram at det var tydelig at foreldrene hennes ikke hadde fått den omsorgen de selv trengte under sin

oppvekst. Det var derfor lettere å tilgi dem for å ha overført en betydelig ubalanse i livet til sine barn.

5.4 Trivsel og sosial fungering i relasjoner til jevnaldrende

Trivsel på skolen bunnet for de aller fleste informantene i det sosiale, om man hadde noen å være med eller ikke. De fleste informantene beskrev skolegangen som tøff fordi de hadde blitt mobbet og hadde minimalt med venner. Det kunne variere litt fra barneskolen, ungdomsskolen og videregående opplæring. En av informantene uttrykte dette slik:

«Jeg hadde ikke så mange venner og trivdes ikke så godt på ungdomsskolen, men når jeg begynte på videregående så fikk jeg masse venner, det var liksom et nytt kapittel i livet».

Flere av informantene ga uttrykk for ensomhet og de hadde vært mye alene både hjemme og på skolen. Noen av informantene fortalte at de hadde hatt noen få venner i sin egne lille gjeng. Den ene informanten fortalte at på trinnet så var det en gjeng fra hver klasse som var de «populære». Det ble også fortalt fra en annen informant at hun hadde alltid hatt noen å være med, men hadde aldri på en måte vært «lederen». Dette ble beskrevet dette slik:

«Jeg har hatt noen venner, men samtidig ikke på en måte. Så jeg har blitt mer vant til å være alene og det å forholde seg til meg selv og det å kunne like å være i mitt eget selskap».

Av de informantene som fortalte at de hadde en god venn eller venninne var dette ofte en venn som de hadde hatt helt siden barnehagen og som ikke bodde så veldig langt unna. For de informantene som hadde blitt mobbet kom det tydelig frem at dette er noe som har preget trivselen på skolen i aller høyeste grad. En av informantene uttrykte seg slik:

«På barneskolen skapte mobbingen mye usikkerhet. Klærne mine lukta ofte røyk, spesielt hvis det var fleece fordi foreldrene mine røykte sigaretter og noen ganger hasj. Så husker jeg at noen i klassen kommenterte «Røyker du? Det lukter røyk». Og jeg ble ofte ikke invitert i bursdager fordi jeg ble stempla som den rare».

Når det kom til mobbing på barneskolen var det flere av informantene som trakk fram lærerne i disse situasjonene. Noen fortalte at det gikk greit fordi de hadde en snill lærer som fort tok tak i det mens andre fortalte at læreren ikke tok ordentlig tak i det. Noen informanter trakk fram at mobbingen fra barneskolen påvirker de negativt videre i livet, mens en annen informant beskrev dette slik:

«Det at jeg ble mobba i et par år da jeg var yngre preger meg jo videre. Hovedsakelig bare på selvtillit og angst følelse, ikke sant. Men det kommer egentlig bare frem hvis jeg har en dårlig dag».

5.5 Tilhørighet til nærmiljø

Informantenes nærmiljø var noe varierende, noen hadde bodd på samme plass og gått på samme skole hele oppveksten mens andre hadde flyttet opptil førtifem ganger. Det å flytte ofte i oppveksten og hvordan det påvirker livet, spesielt på vennefronten var noe informantene fortalte mye om. En av informantene fortalte at på barneskolen hadde hun en veldig god venninne, men så skilte foreldrene hennes seg og hun ble nødt til å flytte med moren. Dette førte til at hun mistet kontakten med venninnen. Det å ikke kunne bo fast et sted og ha tilhørighet til et nærmiljø var noe som tydelig hadde påvirket oppveksten til informantene. Noen av informantene hadde de første årene av oppveksten i småbygder, der hadde det vært mye mobbing. Den ene informanten reflekterte rundt om det kanskje kunne ha noe å si med at de som bodde der hadde veldig «bakover-tanker» og ikke var så veldig progressive. Mobbingen forsvant når de flyttet til litt større byer og kom på større skoler. En av informantene reflekterte rundt at det hadde nok litt å si med at på de større skolene var det mye mer folk som igjen førte til at man ble litt glemt.

Den ene informanten fortalte om sin oppvekst som innvandrer til Norge. Han uttrykte seg slik:

«Det var ganske tøft, det var jo en ny innvandrer på en norsk skole. Det var jo i tiden før det var egne klasser til utledninger, så vi ble bare satt ut i norske klasser også måtte vi bare gjøre vårt beste. Vi måtte snakke og skrive for å prøve å kommunisere med folk så det gikk mest på engelsk i starten. Men dette var ikke den letteste plassen å

starte når du er ganske ung og skal lære et nytt språk uten å ha fått den opplæringen du trenger».

For denne informanten var det tydelig at behovet for en trygg familie og tilhørighet til nærmiljø var stort. Det å komme til Norge med familien som asylmottaker og flytte fra asylmottak til asylmottak er ikke lett for et barn under utvikling. Men når informanten endelig kom i et trygt, stabilt fosterhjem hvor han hadde mulighet til å bli kjent med nærmiljøet og visste at det var her han skulle bo i de fremtidige årene, stabiliserte ting seg og det førte til at det var lettere å mestre skolesituasjonen.

Mye av beskrivelsene av nærmiljøet handlet om at man ikke fikk slå røtter noe sted og hadde ingen form for stabilitet i livet. Dette gikk utover at man ikke følte tilhørighet til sitt eget nærmiljø. Mange ble også mobbet fordi de ikke hadde venner og de hadde ikke muligheten til å slå seg til ro for å bli kjent med noen fordi man kanskje måtte flytte igjen innen kort tid. En av informantene beskrev det slik:

«Jeg var vant til å være på en skole i kanskje ett år før jeg flytta til en ny en. Etter en stund så blir du rett og slett vant til å flytte så mye på deg at du prøver mindre å bli kjent med noen fordi du vet at du har en begrenset mengde tid på en måte på å få venner, gjøre lekser og lære. Få ting til rett og slett».

5.6 Forventninger fra samfunnet

Forventningen fra samfunnet om å skulle fullføre videregående opplæring på normalt tid var noe informantene la vekt på. Mange uttalte seg om det «vanlige» A4 livet hvor man skal bruke tre år på videregående skole, for så å ut i militæret eller folkehøyskole ett år. Deretter begynne å studere for å være ferdig og klar jobb, når man er i begynnelsen av tjueårene ikke var noe for dem. Flere av informantene mente at vanlig skole er for firkantet og det er alt for mange elever og for få lærere i for store klasser, det er konstant hastverk for å komme seg gjennom dagen og generelt å komme seg gjennom de tre årene på videregående opplæring. Flere uttrykte seg om at de synes den «vanlige» skolen var kjedelig. En av informantene beskrev dette slik:

«Hvorfor gå på skole og hvorfor har jeg liksom fagene når jeg ikke er interessert i eller liker det. Hva er vitsen da? Ja, så i tillegg til at jeg mente det så kompenserte jeg kanskje med at jeg gikk og røyket noen ganger og ruste meg av og til for å få min frihet og pause fra det vanlige».

Noen av informantene la vekt på at det var tungt å måtte stå opp tidlig hver dag, det er hele tiden press på tiden, det er *for* akademisk, *for* mye teori og alt for mye søkelys på jobb. En av informantene mente at i det vanlige skolesystemet så er alt planlagt, man får ikke tid til å lytte på kroppen, man får ikke tid til å gå turer i skogen og være sosial på andre måter, som også er en veldig viktig del av oss som mennesker. Felles for informantene var at de hadde falt fra videregående opplæring helt mot slutten av skoleåret. Noen hadde falt fra etter at de ikke hadde bestått avsluttende eksamen for å fullføre generell studiekompetanse. Andre hadde falt fra etter andre året på yrkesrettet videregående opplæring, under overgangen til læreplass. Flere av informantene nevnte at hvis det hadde vært skole over en lengre tidsperiode eller fag over en viss periode hadde det vært større sjanse for at flere kunne prestert bedre. Slik som skoleløpet er lagt opp strider dette mot informantenes realistiske forestillinger.

6.0 Diskusjon

I dette kapittelet vil jeg drøfte funnene fra studien opp mot teori og tidligere forskning på feltet. Resultatet fra studien viser at det finnes mange komplekse bakenforliggende årsaker til at ungdommer faller ut av videregående opplæring. Faktorene som imidlertid gikk igjen var knyttet til psykisk helse, opplevelse av mestring, relasjonell støtte og tilhørighet til nærmiljø. Informantene understrekte at til tross for livsutfordringer med tanke på frafall i videregående opplæring, oppvekst og skolegang. Så hadde de aller fleste drømmer om å lykkes i samfunnet og ser positivt på fremtiden.

6.1 Psykisk helse og mestring

Funn fra denne studien viser til at opplevelse av mestring i forhold til skolegang, er en viktig bakenforliggende faktor til frafall i videregående opplæring. Det å kjenne på en følelse av mestring og at det man lærer er av betydning (for en selv eller andre). Psykisk helse var og av betydning for flere av informantene. Dette uttrykte informantene ved å bruke begrepet «angst». Noen hadde hatt det hele livet, mens andre hadde fått angst i senere tid. Det å sitte stille i en stor klasse å prøve å konsentrere seg var vanskelig, og spesielt hvis det var en klasse man ikke var fornøyd med. Helsedirektoratet (2017) har vist at noen av de faktorene som påvirker den psykiske helsen til ungdommer er: Mestringsstrategier, sosioøkonomisk status, foreldres psykiske helse og rusmisbruk, forholdet man har til foreldrene sine, skilsmisse hos foreldre, flykningsstatus, integrering i nabolaget og på skolen, traumer og sosial støtte. Informantene i denne studien hadde en eller flere av disse faktorene i livet sitt.

Det andre laget i den *sosiale helsemodellen* representerer de *individuelle livsfaktorer*. Her er psykisk helse og mestring av betydning. Man kan stille seg spørsmålet om angst i seg selv er en *individuell livsstilsfaktor* eller en konsekvens av påvirkning fra samfunnet. Noen av informantene i denne studien hadde angst helt fra tidlig alder, men andre hadde utviklet det over tid og forklarte det med påvirkninger fra sitt nærmiljø.

En av informantene gjorde rede for foreldrenes psykiske helse og rusmisbruk hvor dette gikk utover hele familien som helhet og fokuset lå på alle pengeproblemene i forhold til rus.

Flere av informantene fortalte om hvordan forholdet til foreldre og skilsmisse er av betydning. Av de informantene som hadde opplevd skilsmisse hos foreldre, var det noen som mente at det hadde påvirket de negativt. Men andre mente at ikke det hadde hatt noen påvirkning noensinne. Forholdet man har til foreldrene sine ble for noen av informantene påvirket av skilsmissen og noen reflekterte rundt andre omsorgspersoner i nær krets som hadde vært viktigere. Forskning viser at risikoen for mottak av sosialhjelp senere i livet er mer nærliggende ungdom som har vokst opp i splittede familier, enslige mødre eller familier som har gjennomgått en skilsmisse eller samlivsbrudd (Hyggen, 2010).

De siste faktorene som ifølge Helsedirektoratet (2017) påvirker den psykiske helsen til ungdom er psykososiale traumer og sosial støtte.

Det ble ikke spurt om informantenes traumer og det var heller ingen som kom direkte inn på temaet. Det kan tenkes at noen av informantene slet med psykososiale traumer, men det kreves ofte en annen situasjon enn første kontakt i et intervju før eventuell slik informasjon kommer fram. Det kom imidlertid frem noen faktorer som kan ha vært forklaringsfaktorer for psykososiale traumer i løpet av oppveksten. En av informantene fortalte om flyktningstatus, der dette hadde hatt en negativ påvirkning på den psykiske helsen som igjen påvirket skolegangen. Den norske kunnskapsoversikten til Dahl og medarbeidere (2014) viste at migrasjon kan øke risikoen for psykiske plager, og mange har opplevd traumer. Det kan tenkes at den psykiske helsen påvirkning i denne sammenhengen bunnet i traumer. Det kom også frem mange typer forklaringsårsaker som kan knyttes opp til traumer. Blant annet mobbing, vanskelig oppvekst, angst og ensomhet. Traumer heles med tiden, dette er en gruppe mennesker som trenger tid på å modnes. Med tanke på at de aller fleste ungdommene ser positivt på fremtiden, tenker jeg at dette kan henge sammen med ungdommers modningsprosess.

Det ble ikke stilt spørsmål i intervjuene som spurte spesifikt om psykisk helse, men flere av informantene brukte imidlertid psykisk helse og angst som årsaksforklaringer for utenforskap og mistrivsel. Hos informantene var flere forklaringsfaktorer som påvirker den psykiske helsen til stede samtidig. Dette er i tråd med OECD (2013) sin rapport *Mental Health and Work: Norway* som har lagt til grunn at det å ha lav utdanning kombinert med psykiske helseproblemer innebærer en høy risiko for frafall i videregående opplæring, som igjen kan føre til utenforskap.

Flere av informantene nevnte at stress utløst av forventningspress fra seg selv, venner og skole som en sentral utløsende faktor til angst. Det samme gjelder konformitetspress med tanke på at det var flere som følte det var en «standard» på hvordan man skal se ut og hvordan man skal gjennomføre skolegangen. Dette er faktorer som kan kobles opp til de siste årenes med de siste årenes mediedebatt med tanke på at ungdom ofte har fått merkelappen «Generasjon presentasjon». Hvor det ligger en tydelig forventning om å prestere og være best på mange mulige områder samtidig- enten det handler om kropp og utseende, om skole og utdanning, om vennskap og fritidsaktiviteter eller om annerkjennelse gjennom sosiale medier (Bakken et al., 2018, s. 47).

Teorien om salutogenese legger vekt på at det er stressfaktorer over alt, det som er avgjørende er hvordan individet selv håndterer en stressende situasjon og hvor sterk OAS man har (Antonovsky & Sjøbu, 2012, s. 39). OAS består som nevnt tidligere av tre hovedkomponenter *begripelighet*, *håndterbarhet* og *meningsfullhet*.

Informantene uttrykte at skoleløpet var preget av mangel på motivasjon og at fagene ble oppfattet som meningsløse og uforståelig, som kan bety at dette er faktorer som påvirker opplevelsen av *begripelighet*. Skolegangen var for flere av informantene ikke lett å håndtere. De fortalte om foreldre som ikke hadde mulighet til å hjelpe med lekser. Noen nevner også at det har skjedd så mye på hjemmefronten at man ikke har hatt mulighet til å konsentrere seg om seg selv. Det er faktorer som påvirker *håndterbarheten*. Da informantene hadde fått videregående opplæring litt på avstand tidsmessig, var det flere som fortalte at de var takknemlig for den erfaringen de hadde fått og hvordan det hadde formet de som mennesker. Dette handlet i hovedsak om følelser rundt frafallet og at de hadde fått muligheten til å komme inn på Jobbskolen. Jeg tenker at dette kan tyde på at ungdommene har fått et «pust i bakken» og fått tid til å modne. Det var en av informantene som trakk fram at det var tydelig at foreldrene ikke hadde fått den omsorgen de selv hadde trengt i sin oppvekst. Det gjorde det da lettere for informantene å tilgi dem for å ha overført mangelfull omsorg til sine barn igjen. Dette er faktorer som viser tydelig at informantene har fått styrket sin *meningsfullhet* med tiden. Dette viser at mestringsprosessen har vært tilstede hos informantene i denne studien, som tyder på at de har i løpet av modningen har lært å mestre, som igjen er helsefremmende.

Mangel på mestring var en sentral faktor til manglende motivasjon i videregående opplæring. Det var flere av informantene som ga uttrykk for at de slet med motivasjonen i løpet av

skolegangen, men nå når de har blitt eldre så ser de for seg å fullføre videregående opplæring for å kunne stille sterkere for å møte fremtidens krav. Dette kan knyttes opp til Banduras arbeid med mestringstro. En persons mestringstro former hvordan og i hvilken grad vi har tro på oss selv, dette former resultatene folk forventer at deres innsats skal gi. De som har en lav mestringstro, blir lett overbevist om nytteløsheten av innsats i møte med vanskeligheter og gir raskt opp uten å prøve. Men de som har en høy mestringstro ser på hindringer som overkommelige (Bandura, 2004). Dette kan henge sammen med modningsprosessen, at når man blir eldre og får ting på avstand tidsmessig, så er det lettere å se sammenhenger og se fremover.

6.2 Relasjonell støtte

De fleste av informantene i denne studien hadde opplevd manglende sosial støtte fra venner, noen også fra familie. Relasjonell støtte fra familie, fosterfamilie, venner og lærere var noe de fortalte mye om. Det å *bli sett* ble trukket frem som en viktig faktor for å klare å mestre skolegangen.

Her var det flere som trakk fram læreren som en viktig faktor, det at læreren har litt ekstra kapasitet til å passe på hver enkelt elev er viktig. Tidligere forskning har vist at for elever som har spesielle behov så er læreren spesielt viktig de første årene på skolen, men over tid så blir medelever viktigere (Holen et al., 2018; Pijl et al., 2014). Dette kan ses i sammenheng med informantenes psykiske helse og opplevelse av angst helt fra tidlig skolealder.

Mangel på et sosialt nettverk gikk utover trivselen på skolen. For de fleste av informantene så var det ikke nødvendigvis det faglige som var utfordrende på skolen, men det sosiale. Sosialt nettverk ligger i det tredje laget i den *sosiale helsemodellen*. Jevnaldrende og klassekamerater blir viktigere i ungdomsårene fordi kilder til støtte og et positivt skolemiljø viser seg å være assosiert med skoletilknytning, høyere akademiske presentasjoner og frafall i videregående opplæring (Homlong, 2015, s. 29). Støtte fra medelever har vist seg å være selve nøkkelbegrepet for å holde ungdommer på skolen og ikke droppe ut (Frostad et al., 2015; Pijl et al., 2014; Sveinsdottir et al., 2018).

Dette indikerer at en påvirkning til frafallet i videregående opplæring kan ha vært forbundet med lav sosial støtte.

Skolegangen ble beskrevet som tøff fordi flere av informantene ble mobbet og hadde minimalt med venner. Forskningen har vist at mobbing og ensomhet er viktige faktorer bak psykiske helseproblemer, der dette igjen kan føre til skolefravær, avbrutt skolegang og senere problemer med å håndtere arbeidslivet (Anvik & Gustavsen, 2012). Det kan tyde på at mobbing og ensomhet for informantene i denne studien, har vært med på å påvirke skolefravall. Noen informanter trakk fram at mobbingen fra barneskolen har påvirket de negativt senere i livet. En annen informant beskrev at det preger han videre i livet, men det er bare hvis han har en dårlig dag. Det kan tyde på at han har utviklet en sterkere OAS i løpet av tiden etter barneskolen og fått styrket mestringstro.

Av de informantene som ikke hadde hatt et trygt hjem viser det seg at det var andre personer og hjem som hadde hatt innvirkning på oppveksten og skolegangen. Dette var for noen en god venninne, besteforeldre eller fosterforeldre.

For de av informantene som fortalte om ustabile hjemmeforhold, stabiliserte livet seg når de kom i et velfungerende fosterhjem. Fosterhjemmet var preget av trygge rammer og de passet på at man alltid kom seg på bussen til skolen. En norsk studie gjennomført av Homlong (2015) viste at mangel på sosial støtte, både fra familie og venner har vært forbundet med utenforskap i arbeidslivet fordi mangelen på sosial kapital eller sosiale bånd har vist seg å gjøre mennesker ekstra sårbare for arbeidsledighet. Dette indikerer hvor viktig det er med støtte fra både venner og familie.

6.3 Nærmiljø

Informantenes tilknytning til nærmiljøet var noe varierende. Noen hadde bodd på den samme plassen hele livet, mens andre hadde flyttet opptil førtifem ganger. Informantene la vekt på det å flytte ofte i oppveksten og hvordan det påvirker livet, spesielt på vennefronten. Av de informantene som har hatt en god venn/venninne er dette ofte en person som de har hatt helt siden barnehagen. De som hadde flyttet ofte har ikke hatt muligheten til å beholde venner, fordi de har måtte flytte igjen i løpet av kort tid. Særlig barn og unge fra lavinntekts og utsatte familier er i en særlig sårbar situasjon, og kvalitetene ved arenaer utenfor hjemmene deres er ofte mer avgjørende for deres mulighetsrom (Brattbakk et al., 2017, s. 3). Nærmiljø plasseres i det laget før det ytterste laget i den *sosiale helsemodellen*. Noen av informantene i denne studien ga tydelig uttrykk for at de hadde hatt en ustabil oppvekst og var i en sårbar situasjon, dette er noe som indikerer at kvalitetene ved arenaer utenfor hjemmene deres har vært svært

viktige. Men ikke alle har fått muligheten til å tilknytte seg til og utfolde seg i sitt nærmiljø fordi oppveksten har vært preget av hyppig flytting.

Familiens sosioøkonomiske status er ikke målt, men det kan tenkes at noen av informantene kom fra familier med lav sosioøkonomisk status på grunnlag av hyppige flyttinger i løpet av oppveksten. Hyppige flyttinger er særlig vanlig hos familier med lavinntekt (Kommunal- og distriktsdepartementet, 2020).

Flere studier viser at bosituasjonen er den viktigste bakgrunnsvariabelen som gir størst utslag på estimert sannsynlighet for å bestå videregående opplæring (Markussen et al., 2008, s. 124). Dette indikerer at tilhørighet til nærmiljøet og belastningen av hyppig flytting til informantene i denne studien, har hatt en stor betydning for sannsynligheten til frafall i videregående opplæring.

6.4 Samfunnsmessige forventninger

Flere av informantene la tydelig vekt på det å skulle fullføre videregående opplæring slik samfunnet forventet ikke var noe for dem. Noen mente at den vanlige skolen er for firkantet og det er alt for mange elever og for få lærere i for store klasser. Det var tungt å måtte stå opp tidlig hver dag og det er press på tiden. En av informantene reflekterte rundt at det er veldig dumt at man ikke får muligheten til å fordype seg i det man selv synes er givende, slik som å gå turer i skogen og være sosial på andre måter. Slik som skoleløpet er lagt opp i dagens samfunn, strider dette mot informantenes realistiske forestillinger og det har påvirket informantenes grad av motivasjon og mestring.

Kunnskapsdepartementet la i 2021 frem Melding til Stortinget *Fullføringsreformen- med åpne dører til verden og fremtiden* blant annet på bakgrunn av at tidligere videregående opplæring var i for liten grad tilpasset elever med svake faglige forutsetninger og i for liten grad tilpasset elevmangfoldet.

Grunnmuren i fullføringsreformen er at videregående opplæring skal ha plass til mangfoldet blant ungdom og voksne. Både elever med høyt læringspotensial og helt gjennomsnittlig flinke elever skal kunne fordype seg og få utfordringer de har sitt talent, om det er i musikk, konstruksjon, skriving eller det å vise omsorg for andre mennesker. De som har et dårlig faglig utgangspunkt skal få den støtten de trenger for å mestre (Meld. St. 21 (2020–2021), s.

9). Med andre ord skal ungdommer tilbys en mer tilrettelagt opplæring på videregående opplæring. Dette samsvarer med informantenes uttalelser og erfaringer i denne studien.

Det som flere av informantene presiserer som viktige faktorer for å mestre skolegang, er gjerne faktorer som skiller Jobbskolen fra «den vanlige skolen». På Jobbskolen er det søkelys på hele mennesket og man blir godt ivaretatt. Det er færre elever i hver klasse og man har muligheten til å ta skole og fag over en viss tidsperiode.

Felles for informantene i denne studien var at de hadde falt fra mot slutten av skoleåret. En rapport gjennomført av Falch og medarbeidere (2009) på oppdrag av Kunnskapsdepartementet viste at de ungdommene som ikke fullfører videregående opplæring er i gjennomsnitt 2,9 år i videregående opplæring. Det er kun et halvt år mindre enn det som er den vanlige fullføringstiden. Det illustrerer at frafallsproblemet i stor grad oppstår mot slutten av opplæringen for generell studiekompetanse og overgangen til læreplass for yrkesfagene. Dette kan indikere mangel på mestring mot slutten av opplæringen og at det bør settes inn tiltak spesielt mot slutten.

6.5 Studiens styrker

Informantene i denne studien har nærhet, kunnskap og førstehåndskunnskap til temaet, de har selv opplevd og kjent på utfordringene som er knyttet til frafall i videregående opplæring.

Under prosessen har det vært hensiktsmessig å benytte meg av et kvalitativt design. Det har bidratt til at jeg har kommet tett på temaet, og informantene har kunnet gå i dybden på det jeg var ute etter. Et kvalitativt design består av et fåtall av enheter, som muliggjør *nærhet* mellom den som undersøker og de som blir undersøkt. Designet er derfor godt egnet når man ønsker å studere menneskers livsverden (Jacobsen, 2013, s. 61). Med dette føler jeg at jeg fikk komme tett på hver av ungdommenes unike historie.

En annen styrke med denne studien er at det er valgt individuelle dybde-intervjuer. Fordelen med individuelle intervjuer er at de egner seg godt til å få frem enkeltmenneskers oppfatninger og meninger (Jacobsen, 2013, s. 89). Den som blir intervjuet trenger ikke å ta hensyn til andre, det er en-til-en relasjon som er et godt utgangspunkt for å skape tillit, noe som igjen kan føre til stor åpenhet. De individuelle oppfatningene og meningene vil kunne

komme klart frem (Jacobsen, 2013, s. 89). Det at intervjuene ble gjennomført fysisk har bidratt til at jeg som intervjuer har hatt mulighet til å observere informantens kroppsspråk og ansiktsuttrykk, dette har gitt meg en dypere forståelse (Jacobsen, 2013, s. 95).

Systematisk tekstkondensering er brukervennlig, noe som styrker denne studien som er min første erfaring med kvalitativ forskning. Metoden er utviklet med sikte på å gi nybegynnere en enkel innføring i hvordan analyseprosessen kan gjennomføres på en systematisk og overkommelig måte, uten forutsetninger knyttet til filosofiske røtter eller kvalitative metodetradisjoner (Malterud, 2017, s. 97). Det er også en styrke at jeg hadde tett oppfølging av veileder under hele analyseprosessen. Ifølge Malterud (2017) er det en stor fordel å gjennomføre analysen sammen med en annen forsker. Sammen med en annen forsker kan man få øye på detaljer som man ikke har lagt merke til alene, jo flere forskere som gjennomfører analysen sammen, desto mer omfattende blir den.

Alle intervjuene ble gjennomført på Jobbskolen som var informantenes «arbeidsplass». Dette kan ha økt studiens gyldighet, med tanke på at dette var en plass informantene følte seg trygge (Malterud, 2017, s. 131). Intervjuene ble gjennomført i rom hvor det var veldig stille rundt, så dette var ikke noe som påvirket kvaliteten på lydbåndopptakene og det var enkelt å transkribere ordrett det som ble sagt.

En annen styrke ved studien er at utvalget består av nokså jevnaldrende ungdommer som ikke har fullført videregående opplæring og det var omtrent like mange jenter som gutter. Rekrutteringen av ungdommene ble litt annerledes enn tiltenkt. Hovedtanken var at ungdommene skulle selv melde seg på via en plakat, men det skjedde ikke. Men når det var en lærer (en de stolte på) som spurte om de ville delta gikk rekrutteringen mye enklere. De fikk heller ingen konsekvenser av å melde seg på. Med tanke på rekruttering av informanter var det en stor fordel å ha god kontakt med kontaktpersonen i Jobbskolen. Ungdommer som ikke har fullført videregående opplæring, er en sårbar gruppe og det ville vært veldig vanskelig å skaffe informanter hvis ikke.

6.6 Studiens svakheter

Mulige andre innsamlingsmetoder som kunne blitt brukt til denne studien er for eksempel å gjennomføre fokusgruppe intervju eller et livslinje intervju. Eller valgt et kvantitativt design og benyttet meg av spørreskjema eller en kohortstudie.

Ifølge (Malterud, 2017) vil man ved å benytte seg av et fokusgruppe intervju kunne utnytte fordelene av samhandlingen mellom informantene til å få innsikt av en annen karakter enn man får med de individuelle intervjuene. Denne tilnærmingen er spesielt godt egnet hvis man vil lære om erfaringer, holdninger eller synspunkter i miljøer der mange mennesker samhandler.

Et livslinjeintervju tar utgangspunkt i konkrete hendelser fra ulike deler av livet. I dette tilfelle ville det vært fra starten av barndommen, med utfyllende spørsmål om hva som skjedde og hvordan dette ble opplevd (Malterud, 2017, s. 135). Det ville bidratt til at man hadde fått en mer konkret og sammenhengende beskrivelse av oppveksten.

Fordelene med et kvantitativt design er derimot at informasjonen man samler inn blir omgjort til tall og man «tvinger» mennesker til å beskrive for eksempel en følelse fra en til ti (Jacobsen, 2013, s. 65). Denne standardiseringen gjør det mulig å behandle store mengder data på en effektiv måte gjennom ulike statistiske teknikker. Man kunne valgt å sende ut spørreskjema som inneholdt spørsmål om oppvekst, frafall i videregående opplæring og andre mulige påvirkningsfaktorer. Jeg hadde da endt opp med et større datamateriale, men det hadde krevd et stort antall av informanter.

En annen kvantitativ undersøkelse som kunne blitt benyttet til denne studien er å gjennomføre en kohorte-undersøkelse. Det vil si at man studerer en gruppe mennesker over tid (Jacobsen, 2013, s. 67). I dette tilfelle ville det vært og tatt utgangspunkt i en stor andel mennesker helt fra de blir født, og fulgt de gjennom årene. Da kunne man studert om det finnes noen felles bakenforliggende faktorer, til noen faller ut av videregående opplæring og noen ikke. Denne type studie hadde bare vært relevant med en annen tidsramme.

En annen svakhet med denne studien er at jeg har kun intervjuet ungdommer som er i tiltak, og det er gjerne de «sterkeste» som velger å stille til intervju. Hadde jeg intervjuet ungdom som har falt ut av videregående opplæring og *ikke* var i tiltak kunne resultatene blitt noe

annerledes. Ikke nødvendigvis de bakenforliggende faktorene, men informasjonen om veien videre. Med tanke på at ungdommene til denne studien er i tiltak på Jobbskolen, kan dette ha vært med på å «farge» noen av svarene deres.

Med tanke på ekstern validitet om hvorvidt undersøkelsen er overførbar til andre sammenhenger og utvalg (Leseth & Tellmann, 2018, s. 18). Er resultatene i denne studien først og fremst gyldige for den konteksten jeg har forholdt meg til, men det er trolig at funnene i noen grad vil ha gyldighet i noen liknende kontekster.

Man kan stille seg spørsmålet om syv informanter er nok til å komme i dybden på et så stort og omfattende tema. Men til tross for et begrenset antall informanter fikk jeg mye ut av intervjuene, slik at jeg kunne gjennomføre en forsvarlig analyse. Dette kan kobles til begrepet «information power». Begrepet indikerer at jo mer relevant informasjon utvalget inneholder, jo lavere antall deltakere er nødvendig (Malterud et al., 2016).

7.0 Implikasjoner for praksis og videre forskning

Hovedfunnene i denne studien legger til grunn at psykisk helse, ungdommers opplevelse av mestring, relasjonell støtte og det å ha tilhørighet til et nærmiljø er viktige bakenforliggende faktorer å ta hensyn til når man skal arbeide med å forhindre at ungdom faller ut av videregående opplæring.

Psykisk helse ble for mange av ungdommene i denne studien forklart som angst. Noen hadde som nevnt tidligere hatt angst helt fra tidlig alder, mens andre hadde utviklet det over tid med ytre påvirkninger fra miljøet. Tiltak fra miljøet som kan være med på å legge til rette for god psykisk helse, er å helt fra tidlig i forløpet iverksette gode psykososiale miljø, forebygge mobbing, ha gode og trygge voksne i barnehager/skoler, legge til rette for mestring og forebygge forventning- og konformitetspress som fører til stress.

Ungdommers opplevelse av mestring er en faktor som barnehage og skolen har et stort ansvar for. Det å kunne legge til rette for at både elever med høyt læringspotensial og de som har et dårlig faglig utgangspunkt kan få en opplevelse av mestring. Funnene fra denne studien tydeliggjør viktigheten av å legge til rette for mestring helt fra tidlig alder.

Mestringsopplevelse i barnehage og skole bør først og fremst skje på andre arenaer enn i livsmestringsfaget. En viktig faktor er å legge til rette for at alle blir inkludert og har mulighet til å delta i det faglige og sosiale fellesskapet.

Relasjonell støtte, relasjoner er viktig for å kunne mestre både på skolen og på hjemmefronten. Relasjoner til familie, fosterfamilie, venner eller lærere er viktige faktorer. Det er viktig at omsorgspersoner i nær krets er tilstede. Det at lærere viser både emosjonell og faglig støtte ses på som en viktig bidragsyter til å holde elever på skolen.

Tilhørighet til et nærmiljø viser seg å ha mye å si for frafall i videregående opplæring. Det å kunne ha en trygg plass å bosette seg og vite at det er her man skal bo i flere år fremover, gjør at barn og ungdommer har mulighet til å bli kjent med nærmiljøet og etablere gode og trygge vennskap. Her bør kommunene legge til rette for trygge og gode oppvekstvilkår for lavinntektsfamilier.

Når man har kunnskap om de bakenforliggende faktorene til frafall i videregående opplæring, har man et bedre grunnlag til å sette i gang forskningsbaserte tiltak for å kunne redusere frafall i videregående opplæring.

Denne studien tydeliggjør at man ikke kan ta alle ungdommer «under samme kam», alle må bli sett som hvert enkelt individ. Tiltak må legges opp i henhold til de ulike behovene ungdommene har, og det er viktig at man ser hele individet. Det er også viktig å sette søkelyset på mestringsressurser, og hva man har mulighet å få til. Denne tematikken kan knyttes opp til *Supported Employment (SE-metodikk)* som er et tiltak for å hjelpe og legge til rette for at flere personer med nedsatt arbeidsevne får og beholder arbeid i ordinært arbeidsliv (NAV, 2016).

Jobbskolen er et tiltak som anvender en form for SE-metodikk med tanke på at de hjelper ungdommer til å finne strategier til å mestre hverdagslivet og et utdannings-, eller arbeidsløp videre (Jentoft et al., 2019, s. 6). Evalueringen gjort av NORCE viser tydelig at Jobbskolen leverer gode resultater (Jentoft et al., 2019). Det hadde vært samfunnsnyttig å se studier av langtidsdata. Kommer disse ungdommene inn i arbeidslivet, og blir de værende der? Kan effekten tilskrives SE-metodikk?

Basert på informantenes etterlysninger og det vellykkede arbeidet Jobbskolen gjør tror jeg at Fullføringsreformen blir svært viktig og avgjørende de kommende årene (Meld. St. 21 (2020–2021)). Det at ungdommer skal tilbys en mer tilrettelagt videregående opplæring, få mulighet til å fordype og få utfordringer i sitt talent er faktorer som er med på å styrke ungdommers motivasjon og mestring.

Det hadde også vært samfunnsnyttig å se flere dybde intervjuer med et større utvalg og inkludert ungdommer som ikke er i tiltak. En kvantitativ kohorte-studie med samme tematikk ville vært en stor bidragsyter til videre forskning på dette området.

8.0 Konklusjon

I denne studien har jeg forsøkt å finne ut hvilke bakenforliggende faktorer, ungdommer vurderer som grunnen til frafall i videregående opplæring. I lys av valgt teori, ungdommens uttalelser og mine tolkninger av denne problematikken, ser man at det er komplekst sammensatt og det er flere ulike faktorer som er med på å bidra til frafall.

For informantene i denne studien var det psykisk helse, opplevelse av mestring, relasjonell støtte og tilhørighet til et nærmiljø som ble lagt mest vekt på. Det ble også nevnt skilsmisse hos foreldre, flyktningsstatus, stress utløst av forventningspress, mobbing og mangelfull oppfølging hjemmefra som utløsende faktorer.

Det er viktig å påpeke at det er ikke slik at de nevnte faktorene fra denne studien er de eneste som spiller inn, men de spiller en viktig rolle. Løsningen på problemene er også komplekst sammensatt, da det trengs omfattende innsats på alle nivåer, både nasjonalt, lokalsamfunn, i den enkelte familie og hos ungdommene selv.

Informantene understreket at selv om de hadde falt fra videregående opplæring, og opplevd store livsutfordringer med tanke på oppvekst og skolegang. Så hadde de aller fleste informantene fortsatt drømmer om å lykkes i samfunnet og så positivt på fremtiden.

Litteraturliste

- Allen, J. P., Uchino, B. N. & Hafen, C. A. (2015). Running With the Pack: Teen Peer-Relationship Qualities as Predictors of Adult Physical Health. *Psychol Sci*, 26(10), 1574-1583. <https://doi.org/10.1177/0956797615594118>
- Andersen, A. J. W. (2018). *Psykisk helsearbeid : en gang til*. Gyldendal akademisk.
- Antonovsky, A. & Sjøbu, A. (2012). *Helsens mysterium : den salutogene modellen*. Gyldendal akademisk.
- Anvik, C. H. & Gustavsen, A. (2012). *Ikke slipp meg! Unge, psykiske helseproblemer, utdanning og arbeid*. Nordlandsforskning.
- Bakken, A., Frøyland, L. R. & Sletten, M. A. (2016). *Sosiale forskjeller i unges liv. Hva sier Ungdata-undersøkelsene?* Oslo Metropolitan University - OsloMet: NOVA.
- Bakken, A., Sletten, M. A. & Eriksen, I. M. (2018). Generasjon prestasjon? Ungdoms opplevelse av press og stress. *Tidsskrift for ungdomsforskning*.
- Bandura, A. (1995). *Self-efficacy in changing societies*. Cambridge University Press.
- Bandura, A. (2004). Health Promotion by Social Cognitive Means. *Health Educ Behav*, 31(2), 143-164. <https://doi.org/10.1177/1090198104263660>
- Bandura, A. (2012). On the Functional Properties of Perceived Self-Efficacy Revisited. *Journal of management*, 38(1), 9-44. <https://doi.org/10.1177/0149206311410606>
- Bentsen, A., Kristiansen, R., Møller, G. & Vardheim, I. (2016). *Ung i Agder 2016*. Kompetansesenter rus – region sør. <http://www.korus-sor.no/wp-content/uploads/2016/10/Ung-i-Agder-2016-rapport.pdf>
- Bonneux, L. G. A. (2007). From evidence based bioethics to evidence based social policies. *Eur J Epidemiol*, 22(8), 483-485. <https://doi.org/10.1007/s10654-007-9155-9>
- Brattbakk, I., Andersen, B. & Arbeidsforskningsinstituttet. (2017). *Oppvekststedets betydning for barn og unge : nabolaget som ressurs og utfordring* (Bd. 02:2017). Arbeidsforskningsinstituttet.
- Dahl, E., Bergsli, H. & van der Wel, K. (2014). *Sosial ulikhet i helse: en norsk kunnskapsoversikt*. Høgskolen i Oslo og Akershus.
- Dahlgren & Whitehead. (1991). *Policies and strategies to promote social equity in health* [The main determinants of health]. Institute for Future Studies, Stockholm. <https://core.ac.uk/download/pdf/6472456.pdf>
- Dahlgren, G. & Whitehead, M. (2021). The Dahlgren-Whitehead model of health determinants: 30 years on and still chasing rainbows. *Public health (London)*, 199, 20-24. <https://doi.org/10.1016/j.puhe.2021.08.009>
- Dalland, O. (2020). *Metode og oppgaveskriving* (7. utg.). Gyldendal.
- Eriksson, M. & Lindström, B. (2007). Antonovsky's sense of coherence scale and its relation with quality of life: a systematic review. *J Epidemiol Community Health*, 61(11), 938-944. <https://doi.org/10.1136/jech.2006.056028>
- Eurofound. (2012). *NEETs - Young people not in employment, education or training: Characteristics, costs and policy responses in Europe*. Publications Office of the European Union.
- Falch, T., Johannesen, A. B. & Strøm, B. (2009). *Kostnader av frafall i videregående opplæring*. Senter for økonomisk forskning AS.

- Fedoryshyn, N. (2019, 27.02.2019). *Hvordan går det med unge som faller utenfor?* Statistisk sentralbyrå. <https://www.ssb.no/arbeid-og-lonn/artikler-og-publikasjoner/hvordan-gar-det-med-unge-som-faller-utenfor>
- Folkehelseinstituttet. (2014). *Sosiale helseforskjeller. I: Folkehelse rapporten - Helsetilstanden i Norge.* <https://www.fhi.no/nettpub/hin/grupper/sosiale-helseforskjeller/>
- Folkehelseloven. (2011). *Lov om folkehelsearbeid (folkehelseloven)* (LOV-2011-06-24-29). Helse- og omsorgsdepartementet. <https://lovdata.no/dokument/NL/lov/2011-06-24-29?q=folkehelseloven>
- Frostad, P., Pijl, S. J. & Mjaavatn, P. E. (2015). Losing All Interest in School: Social Participation as a Predictor of the Intention to Leave Upper Secondary School Early. *Scandinavian journal of educational research*, 59(1), 110-122. <https://doi.org/10.1080/00313831.2014.904420>
- Frøyland, K., Ballo, J. G., Anne, L., Talieh, S., Abdelzadeh, A., Anvik, C. H., Alecu, A. I., Einarsdóttir, M., Gaini, F., Görlich, A., Julkunen, I. & Larsen, C. V. L. (2022). *Inkludering av unge i skole, arbeid og samfunn – en sammenstilling av kunnskap fra nordisk forskning.* Arbeidsforskningsinstituttet, OsloMet – storbyuniversitetet.
- Fugelli, P. & Ingstad, B. (2009). *Helse på norsk : god helse slik folk ser det.* Gyldendal akademisk.
- Fyhn, T., Radlick, R. & Sveinsdottir, V. (2021). *Unge som står utenfor arbeid, opplæring og utdanning (NEET). En analyse av unge i NEET-kategorien.* NORCE.
- Hansen, M. N. & de Vibe, U. (2005). Behov for sosialhjelp og uføretrygd : individuell ulykke eller sosial arv? *Søkelys på arbeidsmarkedet (trykt utg.). Årg. 22, nr 2 (2005)*, 149-156.
- Helsedirektoratet. (2010). *Folkehelsearbeidet-god helse for alle* (IS-1846). <https://docplayer.me/9147679-Folkehelsearbeidet-veien-til-god-helse-for-alle-is-1846.html>
- Helsedirektoratet. (2017, 11.11.2019). *Bakenforliggende årsaker: Helsestasjon for ungdom bør være oppmerksomme på mulige bakenforliggende årsaker ved alle henvendelser fra ungdom.* Oslo: Helsedirektoratet. <https://www.helsedirektoratet.no/retningslinjer/helsestasjons-og-skolehelsetjenesten/helsestasjon-for-ungdom/bakenforliggende-arsaker-helsestasjon-for-ungdom-bor-vaere-oppmerksomme-pa-mulige-bakenforliggende-arsaker-ved-alle-henvendelser-fra-ungdom>
- Helsedirektoratet. (2018, 30.08.2018). *Sosial ulikhet påvirker helse- tiltak og råd.* <https://www.helsedirektoratet.no/tema/sosial-ulikhet-i-helse/sosial-ulikhet-pavirker-helse-tiltak-og-rad>
- Helsedirektoratet. (2022). *Folkehelse i et livsløpsperspektiv - Helsedirektoratets innspill til ny folkehelsemelding.* Helsedirektoratet. Hentet 11.03.2022 fra <https://www.helsedirektoratet.no/rapporter/folkehelse-i-et-livsløpsperspektiv-helsedirektoratets-innspill-til-ny-folkehelsemelding>
- Helsedirektoratet, S.-o. (2005). *Gradientutfordringen : Sosial- og helsedirektoratets handlingsplan mot sosiale ulikheter i helse.* Sosial- og Helsedirektoratet. https://www.helsedirektoratet.no/rapporter/gradientutfordringen/Gradientutfordringen%20handlingsplan%20mot%20sosiale%20ulikheter%20i%20helse.pdf/_attachment/inline/8ea989b7-b958-477b-8cf4-6835ad07aa2a:88c350934287c7f6f234427989f7baa129f29f04/Gradientutfordringen%20handlingsplan%20mot%20sosiale%20ulikheter%20i%20helse.pdf

- Hernes, G. (2010). *Gull av gråstein : tiltak for å redusere frafall i videregående opplæring* (Bd. 2010:03). Fafo.
- Holen, S., Waaktaar, T. & Sagatun, Å. (2018). A Chance Lost in the Prevention of School Dropout? Teacher-Student Relationships Mediate the Effect of Mental Health Problems on Noncompletion of Upper-Secondary School. *Scandinavian journal of educational research*, 62(5), 737-753.
<https://doi.org/10.1080/00313831.2017.1306801>
- Homlong, L. (2015). *Adolescent Health and Work Marginalization. A Longitudinal Population-Based Study*.
- Hyggen, C. (2006). Risks and Resources: Social Capital among Social Assistance Recipients in Norway. *Social policy & administration*, 40(5), 493-508.
<https://doi.org/10.1111/j.1467-9515.2006.00501.x>
- Hyggen, C. (2010). *Livsløp i velferdsstaten* [Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring]. Oslo.
- Jacobsen, D. I. (2013). *Forståelse, beskrivelse og forklaring : innføring i metode for helse- og sosialfagene* (2. utg.). Høyskoleforl.
- Jentoft, N., Hellang, Ø. & Helmersen, M. (2019). *Jobbskolen–et sted som bokstavelig talt redder liv (ref. deltaker)*. <https://norcereasearch.brage.unit.no/norcereasearch-xmlui/bitstream/handle/11250/2646200/Rapport%20NORCE%20Samfunn%2029-2019.pdf?sequence=1>
- Klepp, K.-I. & Aarø, L. E. (2017). *Ungdom, livsstil og helsefremmende arbeid* (4. utg.). Gyldendal akademisk.
- Kommunal- og distriktsdepartementet. (2020). Barn og unge skal ha gode boforhold. *Regjeringen.no* <https://www.regjeringen.no/no/tema/plan-bygg-og-eiendom/boligmarkedet/boligsosial-strategi/barn-og-unge-skal-ha-gode-boforhold/id2788469/>
- Kvale, S. & Brinkmann, S. (2015). *Det kvalitative forskningsintervju* (T. M. Anderssen & J. Rygge, Overs.; 3. utg.). Gyldendal akademisk.
- Leseth, A. B. & Tellmann, S. M. (2018). *Hvordan lese kvalitativ forskning?* (2. utg.). Cappelen Damm akademisk.
- Lillejord, S., Halvorsrud, K., Ruud, E., Morgan, K., Freyr, T., Fischer-Griffiths, P., Eikeland, O. J., Hauge, T. E., Homme, A. D., Manger, T., Kirkebøen, L. J. & Sandsør, A. M. J. (2015). *Frafall i videregående opplæring: En systematisk kunnskapsoversikt* Kunnskapssenter for utdanning, www.kunnskapssenter.no.
https://www.regjeringen.no/contentassets/1e632f4a6e434af2b67950dc45aa2ffe/frafall_rapport_ksu_e.pdf
- Mackenbach, J. P., Kulhánová, I., Artnik, B., Bopp, M., Borrell, C., Clemens, T., Costa, G., Dikken, C., Kalediene, R., Lundberg, O., Martikainen, P., Menvielle, G., Östergren, O., Prochorskas, R., Rodríguez-Sanz, M., Strand, B. H., Looman, C. W. N. & de Gelder, R. (2016). Changes in mortality inequalities over two decades: register based study of European countries. *BMJ*, 353, i1732-i1732.
<https://doi.org/10.1136/bmj.i1732>
- Malterud, K. (2017). *Kvalitative forskningsmetoder for medisin og helsefag* (4. . utg.). Universitetsforl.
- Malterud, K., Siersma, V. D. & Guassora, A. D. (2016). Sample Size in Qualitative Interview Studies: Guided by Information Power. *Qual Health Res*, 26(13), 1753-1760. <https://doi.org/10.1177/1049732315617444>
- Markussen, E. (2011). Frafall i videregående opplæring : i Norge og andre land. 1/2011, 10-15.

- Markussen, E., Frøseth, M. W., Lødding, B. & Sandberg, N. (2008). *Bortvalg og kompetanse: Gjennomføring, bortvalg og kompetanseoppnåelse i videregående opplæring blant 9749 ungdommer som gikk ut av grunnskolen på Østlandet våren 2002. Hovedfunn, konklusjoner og implikasjoner fem år etter*. NIFU STEP.
- Markussen, E., Frøseth, M. W. & Sandberg, N. (2011). Reaching for the Unreachable: Identifying Factors Predicting Early School Leaving and Non-Completion in Norwegian Upper Secondary Education. *Scandinavian journal of educational research*, 55(3), 225-253. <https://doi.org/10.1080/00313831.2011.576876>
- Marmot, M., Goldbatt, P., Allen, J. & et, a. (2010). *Fair Society Healthy Lives (The Marmot Review)*. <https://www.instituteofhealthequity.org/resources-reports/fair-society-healthy-lives-the-marmot-review/fair-society-healthy-lives-full-report-pdf.pdf>
- McKee-Ryan, F. M., Song, Z., Wanberg, C. R. & Kinicki, A. J. (2005). Psychological and Physical Well-Being During Unemployment: A Meta-Analytic Study. *J Appl Psychol*, 90(1), 53-76. <https://doi.org/10.1037/0021-9010.90.1.53>
- Meld. St. 21 (2020–2021). *Fullføringsreformen – med åpne dører til verden og fremtiden*. Kunnskapsdepartementet. <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/meld.-st.-21-20202021/id2840771/>
- Meld. St. 32 (2020-2021). *Ingen utenfor – En helhetlig politikk for å inkludere flere i arbeids- og samfunnsliv*. A.-o. inkluderingsdepartementet. <https://www.regjeringen.no/contentassets/ce1f2d9ff9a64db2967817b0b337702c/no/pdfs/stm202020210032000dddpdfs.pdf>
- Meld. St. 46. (2012-2013). *Flere i arbeid*. D. k. arbeidsdepartementet. <https://www.regjeringen.no/contentassets/26dc321559c24ee8b8779b6c5105ae42/no/pdfs/stm201220130046000dddpdfs.pdf>
- Mæland, J. G. (2020). *Sykdommers sosiale røtter* (1. . utg.). Gyldendal.
- Mæland, J. G. (2021). *Forebyggende helsearbeid : folkehelsearbeid i teori og praksis* (5. utg.). Universitetsforlaget.
- NAV. (2016). *Supported Employment*. Hentet 23.05.2016 fra <https://www.nav.no/no/nav-og-samfunn/kunnskap/forsok-i-regi-av-nav/forsok-med-supported-employment>
- OECD. (2013). *Mental Health and Work: Norway*. OECD Publishing.
- OECD. (2018). *Investing in youth: Norway*. Paris: OECD. <https://doi.org/10.1787/9789264283671-en>
- Ozer, E. M. (2022). Albert Bandura (1925-2021). *Am Psychol*. <https://doi.org/10.1037/amp0000981>
- Paul, K. I. & Moser, K. (2009). Unemployment impairs mental health: Meta-analyses. *Journal of vocational behavior*, 74(3), 264-282. <https://doi.org/10.1016/j.jvb.2009.01.001>
- Pijl, S. J., Frostad, P. & Mjaavatt, P. E. (2014). Students with special educational needs in secondary education: are they intending to learn or to leave? *European journal of special needs education*, 29(1), 16-28. <https://doi.org/10.1080/08856257.2013.830442>
- Rogstad, J. & Reegård, K. (2016). *De Frafalne : om frafall i videregående opplæring - hvem er de, hva vil de og hva kan gjøres?* Gyldendal akademisk.
- Sommer, M. (2016). Jeg er meg - et menneske på vei - ikke et problem som skal fikses - Tanker om hva unge tenker om psykiske helseproblemer og deltakelse i skole og arbeid. *Tidsskrift for psykisk helsearbeid*, 12(1-02), 140-145. <https://doi.org/10.18261/issn.1504-3010-2016-01-02-16>

- Sosial- og Helsedirektoratet. (2005). *Gradientutfordringen*.
https://www.helsedirektoratet.no/rapporter/gradientutfordringen/Gradientutfordringen%20handlingsplan%20mot%20sosiale%20ulikheter%20i%20helse.pdf/_attachment/inline/8ea989b7-b958-477b-8cf4-6835ad07aa2a:88c350934287c7f6f234427989f7baa129f29f04/Gradientutfordringen%20handlingsplan%20mot%20sosiale%20ulikheter%20i%20helse.pdf
- Statistisk sentralbyrå. (2021, 14.06.2021). *Gjennomføring i videregående opplæring*.
<https://www.ssb.no/utdanning/videregaende-utdanning/statistikk/gjennomforing-i-videregaende-opplaering>
- Stea, T. H., de Ridder, K. & Haugland, S. H. (2019). Comparison of risk-behaviors among young people who are not in education, employment or training (NEET) versus high school students. A cross-sectional study. *Norsk epidemiologi*, 28(1-2), 39-47.
<https://doi.org/10.5324/nje.v28i1-2.3049>
- Sveinsdottir, V., Eriksen, H. R., Baste, V., Hetland, J. & Reme, S. E. (2018). Young adults at risk of early work disability: who are they? *BMC Public Health*, 18(1), 1176-1176.
<https://doi.org/10.1186/s12889-018-6095-0>
- Tønnessen, M., Telle, K. & Syse, A. (2016). Childhood residential mobility and long-term outcomes. *Acta sociologica*, 59(2), 113-129.
<https://doi.org/10.1177/0001699316628614>
- Universitetet i Agder. (2018). *Rutinar for behandling av personopplysningar i forskning og i studentoppgåver*. Hentet 15.11.2018 fra <https://www.uia.no/forskning/om-forskningen/rutinar-for-behandling-av-personopplysningar-i-forskning-og-i-studentoppgaaver>
- Utdanningsdirektoratet. (2022, 15.02.22). *Ungdom i oppfølgingstjenesten - statistikk*.
<https://www.udir.no/tall-og-forskning/statistikk/statistikk-videregaende-skole/ungdom-utenfor-opplaring-og-arbeid/>
- Vogt, K. C. (2008). Er frafall i videregående opplæring et kjønnsproblem? *Tidsskrift for samfunnsforskning*, 49(4), 517-534.
- Whitehead & Dahlgren. (1991). WHAT CAN BE DONE ABOUT INEQUALITIES IN HEALTH. *Lancet*, 338(8774), 1059-1063. [https://doi.org/10.1016/0140-6736\(91\)91911-D](https://doi.org/10.1016/0140-6736(91)91911-D)
- Whitehead, M. & Dahlgren, G. (2006). *Levelling up Part 1: Concepts and principles for tackling social inequities in health*. WHO Regional Office for Europe.
- Whitehead, M. & Dahlgren, G. (2009). *Utjevning av helseforskjeller : Del 2 : Strategier og tiltak for å utjevne sosiale ulikheter i helse* (Bd. Del 2). Utgitt av: Helsedirektoratet.
- World Health Organization. (2018, 30.03.2018). *Mental health: strengthening our response*. <https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/mental-health-strengthening-our-response>

Vedlegg 1: Informasjonsskriv

Vil du delta i forskningsprosjektet «*Bakenforliggende faktorer til utenforskap?*»

Dette er en invitasjon til deg om å delta i et forskningsprosjekt hvor formålet er å se på hvorfor noen ungdom faller utenfor arbeidsliv- og videregående opplæring. I dette skrivet får du informasjon om målene for prosjektet og hva en deltakelse vil innebære for deg.

Formål

Det å kunne ha en jobb og være inkludert i et felleskap er en viktig del av det som skal til for å skape et godt liv for de aller fleste mennesker.

Formålet med denne studien er å undersøke hvilken betydning erfaringer fra tidligere i livet og forhold ved omgivelser i oppveksten kan ha for muligheten til å gjennomføre utdanning.

Gjennomført utdanning har vist seg å være veien til myndiggjøring, arbeid og deltagelse i dagens samfunn. Det å kunne ha en jobb er en viktig del av det som skal til for å kunne skape et godt liv for de fleste mennesker.

Denne studien er en avsluttende masteroppgave på studiet folkehelsevitenskap på Universitetet i Agder.

Hvem er ansvarlig for forskningsprosjektet?

Universitetet i Agder er ansvarlig for prosjektet.

Hvorfor får du spørsmål om å delta?

Du får spørsmål om å delta fordi du er i kontakt med Jobbskolen. Jeg ønsker å komme i kontakt med 8-10 ungdommer som ikke har fullført videregående opplæring.

Hva innebærer det for deg å delta?

Hvis du velger å delta i prosjektet innebærer dette et intervju som vil ta inntil 45 minutter. Du vil bli spurt om temaer som handler om din tidligere skolegang og oppvekst. Det vil bli tatt lydopptak av intervjuet.

Det er frivillig å delta

Det er helt frivillig å delta i dette prosjektet. Hvis du velger å delta, kan du når som helst

trekke samtykket tilbake uten å oppgi noen grunn. Alle dine personopplysninger vil da bli slettet. Det vil ikke ha noen negative konsekvenser for deg hvis du ikke vil delta eller senere velger å trekke deg. Deltagelse eller ikke i denne studien vil ikke ha noen innvirkning på din deltagelse i Jobbskolen.

Ditt personvern – hvordan vi oppbevarer og bruker dine opplysninger

Jeg vil bare bruke opplysningene om deg til formålene som er blitt omtalt i dette skrevet. Jeg behandler opplysningene i fortrolighet og i samsvar med personvernregelverket. Du vil ikke kunne gjenkjenne deg selv i den ferdige oppgaven. Dataene (lydfiler og transkript) blir lagret på en passord beskyttet PC på UiA. ID, som en koblingsnøkkel, lagres på UiA OneDrive.

Hva skjer med opplysningene dine når vi avslutter forskningsprosjektet?

Opplysningene anonymiseres når prosjektet avsluttes/oppgaven er godkjent, noe som etter planen er mai 2022. Da vil også alt av personopplysninger og lydopptak slettes.

Dine rettigheter

Så lenge du kan identifiseres i datamaterialet, har du rett til:

- innsyn i hvilke personopplysninger som er registrert om deg, og å få utlevert en kopi av opplysningene,
- å få rettet personopplysninger om deg,
- å få slettet personopplysninger om deg, og
- å sende klage til Datatilsynet om behandlingen av dine personopplysninger.

Hva gir oss rett til å behandle personopplysninger om deg?

Vi behandler opplysninger om deg basert på ditt samtykke.

På oppdrag fra Universitetet i Agder har NSD – Norsk senter for forskningsdata AS vurdert at behandlingen av personopplysninger i dette prosjektet er i samsvar med personvernregelverket.

Hvor kan jeg finne ut mer?

Hvis du har spørsmål til studien, eller ønsker å benytte deg av dine rettigheter, ta kontakt med:

Veileder: Migle Helmersen (38142031) migle.helmersen@uia.no

Student: Marte Haneferd (95175501) martehane@hotmail.com

UIA's personvernombud: Johanne Warberg Lavold (38141328) johanne.lavold@uia.no

Hvis du har spørsmål knyttet til NSD sin vurdering av prosjektet, kan du ta kontakt med:

- NSD – Norsk senter for forskningsdata AS på epost (personverntjenester@nsd.no) eller på telefon: 55 58 21 17.

Med vennlig hilsen

Migle Helmersen

(Forsker/veileder)

Marte Haneferd (student)

Samtykkeerklæring

Jeg har mottatt og forstått informasjon om prosjektet «*Bakenforliggende faktorer til utenforskap*», og har fått anledning til å stille spørsmål. Jeg samtykker til:

- å delta i intervju

Jeg samtykker til at mine opplysninger behandles frem til prosjektet er avsluttet

(Signert av prosjektdeltaker, dato)

Vedlegg 2: Plakat som ble hengt opp på Jobbskolen

INVITASJON TIL FORSKNINGSTUDIE

Hei! Mitt navn er Marte Haneferd. Jeg er 25 år gammel og studerer folkehelsevitenskap på Universitetet i Agder. Nå holder jeg på med min avsluttende masteroppgave som skal handle om hvorfor ungdom ikke fullfører videregående opplæring og havner utenfor arbeidslivet.

ER DU MELLOM 16 og 25 ÅR? Så tror jeg akkurat du sitter på mye bra kunnskap som kommer til nytte i min oppgave.

Har du lyst til å stille til intervju som vil ta ca. 1 time kan du kontakte meg på telefonnummer: **95175501** eller på mail: **marlehane@hotmail.com**. Undersøkelsen er anonym og gjennomføres i henhold til sikkerhetskravene.

På forhånd tusen takk!

Vedlegg 3: Intervjuguide

INTERVJUGUIDE

Først og fremst vil jeg takke deg for at du valgte å delta i denne undersøkelsen det er til stor hjelp!

I denne undersøkelsen så ønsker jeg å finne ut av om det er noen spesielle ting fra oppveksten som påvirker ungdom til å fullføre videregående.

Hvis du skulle føle at det blir stilt litt vanskelige spørsmål så kan du bare spørre om jeg kan gjenta det. Men så er det også helt i orden om det er ting du ikke har lyst til å svare på.

Du kan trekke deg fra intervjuet når som helst uten å måtte begrunne det. Da tar du bare direkte kontakt med meg (kontaktinfo står i det samtykkeskjemaet som du får med deg).

Intervjuet er anonymt og det er ikke mulig å gjenkjenne seg selv i den avsluttende oppgaven.

Da starter jeg begge diktafonene. (Opptakene blir slettet rett etter jeg har fått gjort de om til tekst)

Da starter vi med litt bakgrunnsinformasjon:

1. Innledning/bakgrunnsinformasjon

- Hvorfor har du begynt på Jobbskolen?
- Hva gjorde du før du begynte på Jobbskolen?

Vokste du opp med begge foreldrene dine?

Hjelp til lekser?
Oppmuntring?

2. Oppvekst

- Kan du fortelle litt om oppveksten din?
- Hvilken oppfølging (støtte) hadde du hjemmefra med tanke på skolegang?

Nå kommer jeg til å stille deg spørsmål om barnehage, barneskole og ungdomsskolen, spørsmålene vil være nokså like. Du svarer bare så godt du klarer å huske tilbake.

3. Ungdomsskole

- Fortell litt om din opplevelse på ungdomsskolen.
- Hvordan tenker du opplevelsen din av ungdomsskolen har påvirket deg videre i livet?

Venner, støtte hjemmefra, fravær.

4. Barneskole

- Fortell litt om din opplevelse om barneskolen

Venner, støtte hjemmefra, fravær.

5. Barnehage

- Gikk du i barnehage?

Hvis ja:

- Hva husker du best fra tiden du gikk i barnehage?

Hvis nei:

- Hvorfor gikk du ikke i barnehage?
- Hva husker du best fra den tiden?

Likte du deg der?
Venner, omsorgspersoner

Omsorgspersoner, aktiviteter.

6. Livet videre

- På hvilken måte tror du oppveksten din preger deg videre i livet?
- Hva er dine fremtidsplaner?

Begrensinger, utdanning, jobb

Fullføre utdanning?

Er det noe mer du kunne tenke deg å tilføye som du mener er viktig for denne studien?

Tusen takk for dine svar!

Vedlegg 4: NSD-godkjenning

NSD NORSK SENTER FOR FORSKNINGSDATA

Vurdering

Referansenummer

528724

Prosjektittel

Bakenforliggende faktorer til utenforskap.

Behandlingsansvarlig institusjon

Universitetet i Agder / Fakultet for helse- og idrettsvitenskap / Institutt for ernæring og folkehelse

Prosjektansvarlig (vitenskapelig ansatt/veileder eller stipendiat)

Migle Helmersen, migle.helmersen@uia.no, tlf: +4738142031

Type prosjekt

Studentprosjekt, masterstudium

Kontaktinformasjon, student

Marte Haneferd, martehane@hotmail.com, tlf: 95175501

Prosjektperiode

01.09.2021 - 01.07.2022

Vurdering (1)

13.09.2021 - Vurdert

Det er vår vurdering at behandlingen vil være i samsvar med personvernlovgivningen, så fremt den gjennomføres i tråd med det som er dokumentert i meldeskjemaet den 13.09.2021 med vedlegg, samt i meldingsdialogen mellom innmelder og NSD. Behandlingen kan starte.

TYPE OPPLYSNINGER OG VARIGHET

Prosjektet vil behandle alminnelige personopplysninger og særlige kategorier av personopplysninger om helseopplysninger frem til 01.07.2022.

LOVLIG GRUNNLAG

Prosjektet vil innhente samtykke fra de registrerte til behandlingen av personopplysninger. Vår vurdering er at prosjektet legger opp til et samtykke i samsvar med kravene i art. 4 nr. 11 og 7, ved at det er en frivillig, spesifikk, informert og utvetydig bekreftelse, som kan dokumenteres, og som den registrerte kan trekke tilbake. For alminnelige personopplysninger vil lovlig grunnlag for behandlingen være den registrertes samtykke, jf. personvernforordningen art. 6 nr. 1 a.

For særlige kategorier av personopplysninger vil lovlig grunnlag for behandlingen være den registrertes uttrykkelige samtykke, jf. personvernforordningen art. 9 nr. 2 bokstav a, jf. personopplysningsloven § 10, jf. § 9 (2).

PERSONVERNPRINSIPPER

NSD vurderer at den planlagte behandlingen av personopplysninger vil følge prinsippene i personvernforordningen:

om lovlighet, rettferdighet og åpenhet (art. 5.1 a), ved at de registrerte får tilfredsstillende informasjon om og samtykker til behandlingen
formålsbegrensning (art. 5.1 b), ved at personopplysninger samles inn for spesifikke, uttrykkelig angitte og berettigede formål, og ikke viderebehandles til nye uforenlige formål
dataminimering (art. 5.1 c), ved at det kun behandles opplysninger som er adekvate, relevante og nødvendige for formålet med prosjektet
lagringsbegrensning (art. 5.1 e), ved at personopplysningene ikke lagres lengre enn nødvendig for å oppfylle formålet.

DE REGISTRERTES RETTIGHETER

NSD vurderer at informasjonen om behandlingen som de registrerte vil motta oppfyller lovens krav til form og innhold, jf. art. 12.1 og art. 13.

Så lenge de registrerte kan identifiseres i datamaterialet vil de ha følgende rettigheter: innsyn (art. 15), retting (art. 16), sletting (art. 17), begrensning (art. 18) og dataportabilitet (art. 20).

Vi minner om at hvis en registrert tar kontakt om sine rettigheter, har behandlingsansvarlig institusjon plikt til å svare innen en måned.

FØLG DIN INSTITUSJONS RETNINGSLINJER

NSD legger til grunn at behandlingen oppfyller kravene i personvernforordningen om riktighet (art. 5.1 d), integritet og konfidensialitet (art. 5.1. f) og sikkerhet (art. 32). OneDrive er databehandler i prosjektet. NSD legger til grunn at behandlingen oppfyller kravene til bruk av databehandler, jf. art 28 og 29.

For å forsikre dere om at kravene oppfylles, må prosjektansvarlig følge interne retningslinjer/rådføre dere med behandlingsansvarlig institusjon.

MELD VESENTLIGE ENDRINGER

Dersom det skjer vesentlige endringer i behandlingen av personopplysninger, kan det være nødvendig å melde dette til NSD ved å oppdatere meldeskjemaet. Før du melder inn en endring, oppfordrer vi deg til å lese om hvilken type endringer det er nødvendig å melde:

<https://www.nsd.no/personverntjenester/fylle-ut-meldeskjema-for-personopplysninger/melde-endringer-imeldeskjema>

Du må vente på svar fra NSD før endringen gjennomføres.

OPPFØLGING AV PROSJEKTET

NSD vil følge opp ved planlagt avslutning for å avklare om behandlingen av personopplysningene er avsluttet.

Kontaktperson hos NSD: Henriette N. Munthe-Kaas

Lykke til med prosjektet!

Vedlegg 5: COREQ- sjekkliste

COREQ (COnsolidated criteria for REporting Qualitative research) Checklist

A checklist of items that should be included in reports of qualitative research. You must report the page number in your manuscript where you consider each of the items listed in this checklist. If you have not included this information, either revise your manuscript accordingly before submitting or note N/A.

Topic	Item No.	Guide Questions/Description	Reported on Page No.
Domain 1: Research team and reflexivity			
<i>Personal characteristics</i>			
Interviewer/facilitator	1	Which author/s conducted the interview or focus group?	Page 40
Credentials	2	What were the researcher's credentials? E.g. PhD, MD	Frontpage
Occupation	3	What was their occupation at the time of the study?	N/A
Gender	4	Was the researcher male or female?	Frontpage
Experience and training	5	What experience or training did the researcher have?	Page 37-38
<i>Relationship with participants</i>			
Relationship established	6	Was a relationship established prior to study commencement?	Page 40
Participant knowledge of the interviewer	7	What did the participants know about the researcher? e.g. personal goals, reasons for doing the research	Page 40
Interviewer characteristics	8	What characteristics were reported about the interviewer/facilitator? e.g. Bias, assumptions, reasons and interests in the research topic	N/A
Domain 2: Study design			
<i>Theoretical framework</i>			
Methodological orientation and Theory	9	What methodological orientation was stated to underpin the study? e.g. grounded theory, discourse analysis, ethnography, phenomenology, content analysis	Page 34
<i>Participant selection</i>			
Sampling	10	How were participants selected? e.g. purposive, convenience, consecutive, snowball	Page 36-37
Method of approach	11	How were participants approached? e.g. face-to-face, telephone, mail, email	Page 37
Sample size	12	How many participants were in the study?	Page 37
Non-participation	13	How many people refused to participate or dropped out? Reasons?	Page 40
<i>Setting</i>			
Setting of data collection	14	Where was the data collected? e.g. home, clinic, workplace	Page 40
Presence of nonparticipants	15	Was anyone else present besides the participants and researchers?	N/A
Description of sample	16	What are the important characteristics of the sample? e.g. demographic data, date	Page 60
<i>Data collection</i>			

Interview guide	17	Were questions, prompts, guides provided by the authors? Was it pilot tested?	Page 37
Repeat interviews	18	Were repeat inter views carried out? If yes, how many?	N/A
Audio/visual recording	19	Did the research use audio or visual recording to collect the data?	Page 40
Field notes	20	Were field notes made during and/or after the inter view or focus group?	N/A
Duration	21	What was the duration of the inter views or focus group?	Page 40
Data saturation	22	Was data saturation discussed?	Page 62
Transcripts returned	23	Were transcripts returned to participants for comment and/or correction?	N/A
Topic	Item No.	Guide Questions/Description	Reported on Page No.
Domain 3: analysis and findings			
<i>Data analysis</i>			
Number of data coders	24	How many data coders coded the data?	Page 42
Description of the coding tree	25	Did authors provide a description of the coding tree?	N/A
Derivation of themes	26	Were themes identified in advance or derived from the data?	Page 42
Software	27	What software, if applicable, was used to manage the data?	Page 41
Participant checking	28	Did participants provide feedback on the findings?	N/A
<i>Reporting</i>			
Quotations presented	29	Were participant quotations presented to illustrate the themes/findings? Was each quotation identified? e.g. participant number	Page 45-51
Data and findings consistent	30	Was there consistency between the data presented and the findings?	Page 53-58
Clarity of major themes	31	Were major themes clearly presented in the findings?	Page 53
Clarity of minor themes	32	Is there a description of diverse cases or discussion of minor themes?	N/A

Developed from: Tong A, Sainsbury P, Craig J. Consolidated criteria for reporting qualitative research (COREQ): a 32-item checklist for interviews and focus groups. *International Journal for Quality in Health Care*. 2007. Volume 19, Number 6: pp. 349 – 357

Once you have completed this checklist, please save a copy and upload it as part of your submission. DO NOT include this checklist as part of the main manuscript document. It must be uploaded as a separate file.